

TARİH MANZUMELERİ ÜZERİNDEN SULTAN ABDÜLMECİT DEVRİNE BAKIŞ

Özge ÖZTEKİN*

Öz: Kültür tarihi çalışmalarındaki sonsuz okunaklılık, yönetsel olarak farklı disiplinlerden gelen yeni verilerle süreklilik kazanarak bilginin daima yeniden değerlendirilmesine olanak sağlar. O disiplinlerden biri de edebiyattır. Özellikle şiir, sadece modern dönem metinleriyle değil klasik dönem metinleriyle de kültürel çalışmalara malzeme verir. Bu makale, şiir-tarih-bellek bağlamında Sultan Abdülmecit devrini (1839-1861) ele almakta ve tarih manzumeleri üzerinden klasik şiire hangi dönemsel unsurların yansıdığını incelemektedir. Osmanlı kültür tarihi araştırmalarında yazılı birer arşiv belgesi sayılabilecek divanlar ve özellikle içerisindeki tarih manzumeleri, klasik manada taşıdıkları edebî değerle birlikte alanlararası çoğul okumalara da açıktırlar. Abdülmecit Han'ın tahta çıkışıyla vefatı arasındaki süreçte yaşananlardan çağın şiirine akseden cülus, deoletler arasında imzalanan antlaşmalar, savaş sonrası alınan topraklar, Tanzimat'la beraber getirilen yeni düzenlemeler, şehzadelerin sünnet merasimleri ile okula başlama törenleri, hanedan kızlarının evlilikleri, sadaret makamına atanmalar, herhangi bir konuda gösterdikleri başarıdan dolayı deolet adamlarına takılan nişanlar, kâğıt imalatı, gemilerin denize indirilme törenleri, mimaride inşa ve yeniden inşa faaliyetleri, dönemin yayın dünyasında basılan şiir (divan, mesnevi), mantık, adap, astronomi, Türkçe alfabe kitapları ile bunlara yazılan kimi takrizler bahsi geçen malzemenin öğeleri olarak makalenin araştırma evrenine dahil edilmiştir. Söz konusu şiirlerin birer tarih manzumesi olması, kronolojik tetkik bakımından araştırma öznesinin yorumlanmasına sağlamlık katmaktadır. Böylece hem şiirin belleğindeki tarihî verileri desteklediği hem de bu şiirlerin birer kültürel veri kaynağı olarak kabul edilmesi gerektiği yeniden kendini gösterecektir.

Anahtar Sözcükler: XIX. yüzyıl, Sultan Abdülmecit dönemi, tarih, şiir, bellek

Aspect of Sultan Abdulmecit's Era Through Historical Poems

Abstract: The infinite readability in cultural history studies enables the knowledge to be constantly re-evaluated by gaining continuity with new data coming from different disciplines. One of those disciplines is literature. Poetry, in particular, provides material for cultural studies not only with its modern period texts but also with its classical period texts. This article examines the reign of Sultan Abdülmecit (1839-1861) in the context of poetry-history-memory and examines which period elements are reflected in classical poetry through historical poems. Divans, which can be considered as written archive documents in Ottoman cultural history research, and especially the historical poems in them, are open to plural readings across fields, along with the literary value they carry in the classical sense. Some of the elements mentioned are the enthronement,

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-posta: oozege@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6764-5047

treaties signed between states, lands acquired after the war, new regulations introduced with the Tanzimat, circumcision ceremonies and school starting ceremonies of princes, marriages of dynasty daughters, appointments to the office of grand vizier, decorations given to statesmen for their success in any field, paper manufacturing, ship launching ceremonies, construction and reconstruction activities in architecture, poetry (divan, mesnevi), logic, etiquette, astronomy, Turkish alphabet books published in the publishing world of the period and some obituaries written for them. The fact that the poems in question are historical poems adds solidity to the interpretation of the research subject in terms of chronological examination. Thus, it is seen once again that the poem's memories support historical data, and it is also shown once again that it should be accepted as a source of cultural data.

Keywords: 19th century, Sultan Abdülmecit period, history, poetry

Giriş

Otuz birinci Osmanlı padişahı olarak 1839-1861 yılları arasında saltanat süren Sultan Abdülmecit, Nisan 1823 [Şaban 1238] doğumludur. II. Mahmut'un Bezmialem Valide Sultan'dan olma oğludur. Babasından devraldığı Batılılaşma düşüncesini, Batıyı Osmanlı içinde yeniden kurma yolunu kendi reformist hareketleriyle ilerletmiştir. Kibar, Avrupalı yaşamı ve Batılı klasik müziği seven, saraya bir tiyatro yaptıran, yönetim organlarında kurumsallaşmaya giden, iyi derecede Fransızca bilen, yabancı elçilerle siyasi konular üzerine görüşmeler yapan bir hükümdardır. Haziran 1861'de [Zi'l-hicce 1277] vefat etmiştir. Tanzimat süreci ve Islahat fermanı onun dönemine rastlar. Sivil ve askerî sanayi tesisleri, para piyasası ve dış ekonomik ilişkiler, posta teşkilatı, telgraf hattı, vapur şirketleri ile buharlı gemiler ve tersanecilik, demiryolu ulaşımı ve yerleşim olanakları, Batı tarzı yaşam ve yapılaşma ivme kazanmıştır. Mısır meselesi Londra Antlaşması ile, Rusya'ya karşı açılan Kırım Savaşı Paris Antlaşması ile son bulmuştur. Özellikle İstanbul'da birçok mimari eser inşa edilmiş; tamir, yenileme, genişletme gibi yeniden inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Batı'nın üstünlüğünün kabul edildiği ve Osmanlı'nın yaşadığı sorunlara Batılı yöntemlerin çare olacağı inancıyla önemli dönüşümlerin gerçekleştiği bu dönem, teorik olarak iyi hazırlanmış olmasına rağmen pratikte bekleneni vermemiştir. Zira bazı yenilikler için çok erken, bazıları için de çok geçtir (Küçük, 1988, s. 59-63; Sakaoğlu, 1994, s. 45-48; Ortaylı, 2005, s. 74, 87, 90, 146, 161; Karal, 2007, s. 169-264; İnalçık, 2011, s. 31-56; Eldem, 2021, s. 201-307).

Sultan Abdülmecit ve döneminde yaşananlara dair tarihî kaynakların yanı sıra kültür tarihi, bilim tarihi, siyaset tarihi, iktisat tarihi, sanat tarihi, mimarlık tarihi vb. disiplinlerden de bilgi almak mümkündür. Peki ya edebiyat? 1839-1861 yıllarının edebiyat dünyasında ortaya konan eserler devirle ilgili neler söylemektedir? Dönemin şiirleri, resmî olmayan birer belge olarak sosyokültürel tarih yazımında etkin bir kullanım özelliği gösterebilir mi? Şiir-tarih-bellek bağlamında yapılan okumalar bu konuda bizi nasıl bir yoruma götürür? Klasik şiirin edebî ürünlerinden biri olan divanlardaki tarih manzumeleri¹, bu konuda ilginç detaylarla doludur. Bazı tarih

¹ Klasik Türk şiirindeki tarih manzumeleri; yazıldıkları dönemin tarihî sosyal kültürel olaylarını, padişah çüfuslarını, hanedan üyelerinin doğumunu ölümünü sünnet ve evlilik törenlerini, devlet idaresindeki atamaları, yapılan savaş fetih ve antlaşmaları, yeni yıl kutlamalarını, şehir hayatındaki mimari inşa ve yeniden inşa (onarım, yenileme, genişletme vs.) faaliyetlerini, gemilerin denize indirilme törenlerini, doğal afetleri, tamamlanan yazma ve basma eserleri,

manzumeleri sadece edebî bir metin değil, Osmanlı'nın resmî ve/veya gündelik hayatının tarih içinde yoğrulması gibidir. Orada şiir; içine doğduğu tarihî, kültürel ve sosyal ortamı estetize edip kendi gerçekliğinde yeniden kurarak tarihe düşülen bir dipnot olur. Okuru kültür tarihi seyrine çıkarır, çağın gerçekliklerine dokunur ve hafızasında özenle saklar. Dolayısıyla bu şiirsel arşivin hafızasına inerek ona anlam veren her okuma, farklı bakış açıları kazandıran bir yeniden okumadır. Zira klasik metinler çoğul okumaya açık bir yapıdadır. Osmanlı tarih ve kültür tarihi araştırmalarında yazılı birer kültür verisi olarak tarih manzumeleri hem içinde var oldukları zaman-toplumsallık-estetik bakımından kavranabilme geçişkenliğindedir hem de değişen zaman ve zemine göre her tekrar okumada hep yeniden keşfedilmeye ve yorumlamaya açıktır.

Bu düşünceden hareketle, XIX. yüzyılda yazılmış divanlar -ulaşılabilirdiği kadarıyla- taranarak, Sultan Abdülmecit ve döneminden söz eden tarih manzumeleri okunmuştur. Yirmi beş divandaki² çeşitli tarih manzumelerinde Osmanlı resmî tarihi ve Osmanlı kültür tarihi açısından önemli olduğu düşünülen malzeme, önce tarihî kaynaklar okunup ardından şiirdeki bilgilerle karşılaştırıldıktan sonra örneklem evrenine dâhil edilmiştir.³ Bütün hicri tarihler ebced hesabıyla yeniden toplanarak aritmetik kontrolü yapılmıştır.⁴ Beyitlerin nesre çevirisi ve açıklaması yerine -amaç edebî bir incelemeyle metin şerhi yapmak değil, bir dönemin tarihini aynı dönemin şiiri üzerinden okumak olduğu için- bahsi geçen tarihî olayla ilgili şiirsel malzemenin tespiti ve yorumu yoluna gidilmiştir.

Sultan Abdülmecit Döneminin XIX. Yüzyıl Osmanlı Şiirindeki Tarihî Seyri

Taranan divanlardaki bazı tarih manzumelerinden alıntılanan beyitler kapsamında; Sultan Abdülmecit devrinin (1839-1861) XIX. yüzyıl şiirindeki tarihî seyri, kronolojik döküm hâlinde önce hicri sonra miladi tarihi yazılarak verilen madde başlarıyla şu şekildedir:

❖ Cemâziye'l-evvel 1255 [Temmuz 1839]:

Sultan Abdülmecit Osmanlı tahtına geçti. Devrin edebiyat dünyasından Ziver Paşa, “Târih-i Cülûs-ı Hümâyûn” başlıklı şiiriyle; Ferdi, “Târih-i Cülûs-ı Sultân ‘Abdü’l-mecîd Hân” başlıklı şiiriyle; Fatin, “Târih-i Cülûs-ı Hümâyûn-ı Cennet-Mekân Sultân Gâzî ‘Abdü’l-mecîd Hân” başlıklı şiiriyle; Leyla Hanım, “Târih-i Cülûs-ı ‘Abdü’l-mecîd Hân” ve “Diğer Târih-i Cülûs-ı ‘Abdü’l-mecîd Hân” başlıklı şiirleriyle; Şevki, “Berây-ı Cülûs-ı Hümâyûn-ı ‘Abdü’l-mecîd Hân” ve “Diğer” (bu manzumenin altında “bu dahi Leylâ Hanım ile tevârüd eylemiştir” yazılıdır ki tarih dizeleri aynıdır) başlıklı şiirleriyle; Fazıl Paşa, “Târih Berây-ı Cülûs-ı ‘Abdü’l-mecîd Hân” ve “Târih-i Diğer

manzume sahibi şairin kişisel tarihindeki önemli biyografik olayları vs. konu edinirler. Bahsi geçen tarih manzumelerine dair çok sayıda akademik yayın bulunmakla birlikte genel bir değerlendirme için bk. Erdoğan, 2002, s. 708-717.

² Bu divanlar şu şairlere aittir: Leyla Hanım, Sermet, Nafi, Zaik, Şefik, Ferdi, Meşhuri, Şeref Hanım, Ziver Paşa, Fatin, Raşit, Şevki, Mustafa Hilmi, Raculi, Şakir, Osman Nevres, Fazıl Paşa, Eşref Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Bursalı İffet, Natıki, Akif Paşa, Salih Faik, Nafi İffet, Tırnakçızade Ziver.

³ Tarih manzumelerinin imlası alıntılanan her kaynağa göre değişiklik gösterdiği için, ulaşılan yirmi beş divandan seçilen örneklerde standart bir yazım düzeninin uygulanması yoluna gidilmiştir. Şiirlerin kaleme alındığı çağ (XIX. yüzyıl) göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca günümüz Türkçesine göre okunmuştur. Çeviri yazı işaretleri kullanılmamış; uzun ünlüler “â, î, û, Â”, nazal n ve gayın harfleri “ñ, ğ, Ğ”, hemze ve ayın harfleri ‘ ile gösterilmiştir. Alıntılanan kimi beyitlerde metin tamiri yapılmış ve dipnotta da gösterilmiştir.

⁴ Hicri tarihlerin miladi karşılıklarında, Unat (1994)'tan yararlanılmıştır.

Berây-ı Cülûs-ı ‘Abdü’l-mecîd Hân” başlıklı şiirleriyle; Meşhuri, “Târîh-i Cülûs-ı Meymenet-me'nûs Gâzî Hazret-i Sultân ‘Abdü’l-mecîd⁵ Hân İbn-i Sultân Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı ‘Adlî Der-Zımn-ı Sitâyîş-i Ü” başlıklı şiiriyle; Raculi, “Târîh” başlıklı şiiriyle; Şefik, “Târîh” başlıklı şiiriyle; Tırnakçızade Ziver, “Târîh-i Cülûs-ı Hümâyûn” başlıklı şiiriyle ve Şakir başlıksız bir şiiriyle yeni padişahı tebrik ettiler. Adı geçen şairlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Ziver kulu tebrik için nazm etdi bir târîh-i tâm

İkbâl ile ‘Abdü’l-mecîd Hân oldu sultân-ı cihân [1255]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 426)

Ferdî be-ilhâm-ı samed târîh yaz tâmu’l-‘aded⁶

Babadan oldu ced-be-ced ‘Abdü’l-mecîd Hân pâdişâh [1255]

Ferdî (Memiş, 2008, s. 33)

Ehl-i hüner fahr eyleye bu resme târîh söyleye

Mevlâ cülûsın eyleye ‘Abdü’l-mecîd Hâna sa’id [1255]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 225)

Söyledi Leylâ kulu cevher gibi târîhini

Etdi Hak ‘Abdü’l-mecîd Hânı imâmü’l-müslimîn [1255]

*

Cevherle Leylâ bendesi zeyn eyledi târîhini

Etsin hümâyûn devrini ‘Abdü’l-mecîd Hânı İlah [1255]

Leyla Hanım (Arslan, 2003, s. 194, 195)

Şevkiyâ kıldı münâdîler bu târîhle nidâ

Oldu sultân ‘âleme mecd ile Hân ‘Abdü’l-mecîd [1255]

*

Zeyn ola mihrâb-ı şevket cevherî târîh ile

Etdi Hak ‘Abdü’l-mecîd Hânı imâmü’l-müslimîn [1255]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 614)

Söyledi Fâzıl cülûsın cevherî târîhini

Devlet ü dihîme revnak verdi Hân ‘Abdü’l-mecîd [1255]

*

Böyle inşâ eyledi Fâzıl zihî târîh-i tâm

Oldu Hân ‘Abdü’l-mecîd evreng-i bâlâya be-kâm [1255]

Fazıl Paşa (Duman, 2005, s. 52, 53)

Târîhi çün dürr-i semîn menkûtila oldu güzîn

Fart-ı şerefle oldu dîn sultânı Hân ‘Abdü’l-mecîd [1255]

Meşhuri (Aydemir ve Çeltik, 2009, s. 16)

Bende-i Racûlî sultânıma bir gül târîhi

Bezm-i ‘âlem câ-müşerref sâye-i ‘Abdü’l-mecîd [1255]

Raculi (Karakas, 2008, s. 328)

Bi’at olundukda târîh-i güher dedi Şefik

Etdi Hak ‘Abdü’l-mecîd Hânı ‘imâmü’l-müslimîn [1255]

Şefik (Çapan, 2012, s. 74)

⁵ ‘Abdü’l-mecîd: ‘Abdü’l-hamîd

⁶ Ferdî be-ilhâm-ı samed: Ferdî-i be-ilhâmü’s-samed

Zîver-i dâ'î dedi târîhini
Oldu Hân 'Abdü'l-mecîd ekvâna şâh [1255]

Tırnakçızade Ziver (Edebali, 2023, s. 77)

Dendi kudûmüne dahi mısra'-ı târîh o şehîñ
Oldu vaktile pâdişâh Sultân Mecîd elkâbda [1255]

Şakir (Erol, 1995, s. 255)

❖ **Cemâziye'l-evvel 1255 [Temmuz 1839]:**

Hüsrev Paşa sadarete getirildi. Şair Natiki, "Der-Târîh-i Sadâret-i Hüsrev Paşa" başlıklı şiirinde bu atamayı şöyle anlatmaktaydı:

Söyle bu demde Nâtık cevherlü dürlü târîh
Çokdan ko sadra lâyık Hüsrev Mehemed Paşa [1255]

Natiki (Zilif, 2019, s. 23)

❖ **H.1255 [M.1839]:**

Bursa'daki ipek kapanı tamir edildi. Şair İffet, "Bursada Mîzân-ı Harîr Ta'mûrine Târîh" başlıklı şiirinde bu onarımın Sultan Abdülmecit'in tahta çıkışında olduğunu söyleyerek şöyle tarih düşürdü:

Hîn-i iclâs-ı hümâyûnında oldu dil-güşây
Sâye-i 'Abdü'l-mecîd Hânîde Mîzân-ı Harîr [1255]

Bursalı İffet (Arslan, 2005, s. 108)

❖ **H.1255 [M.1839]:**

Keçecizade İzzet Divanı (Bahâr-ı Efkâr) matbu olarak Mısır Bulak'ta basıldı. Şevki, "Berây-ı Tab'-ı Dîvân-ı Keçeci-zâde 'İzzet Molla-yı Merhûm" başlıklı şiirinde divanın basımına şu tarihi düşürdü:

Hudâ şâd eyleye rûhın dedim târîhini Şevki
Basıldı elli beşde 'İzzetiñ Dîvânı nev-a'lâ [1255]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 669)

❖ **Rebî'ü'l-evvel 1256 [Mayıs 1840]:**

Sultan Abdülmecit'in üçüncü kadın efendisinden olma kızı Mevhibe Sultan dünyaya geldi. Ziver Paşa "Târîh-i Vilâdet-i Mevhibe Sultân" ve "Târîh-i Dîger" başlıklı şiirleriyle; Fatin başlıksız bir şiirindeki iki tarih beytiyle; Raşit, "Târîh-i Vilâdet-i Mevhibe Sultân" başlıklı şiiriyle ve Şeref Hanım, "Târîh-i Vilâdet" başlıklı şiiriyle bu doğumu kutladılar. Söz konusu şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Bu cevherin târîh ile Zîver de rûşen dideler
Gün gibi doğdu Mevhibe Sultân dünyâya bugün [1256]

*

Zîver bu târîhim dile verdi meserretler hele
Hak Mevhibe Sultân ile âfâka verdi zîneti [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 439)

Zihî nâz ile doğdu evc-i nâzdan Mevhibe Sultân [1256]
Ferah-bahşâ-yı âfâk oldu bu yıl Mevhibe Sultân [1256]

*

Yeñi gün gibi doğdu burc-ı nâzdan Mevhibe Sultân [1256]
Ziyâ-pâş oldu eflâke pek a'lâ Mevhibe Sultân [1256]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 146)

Söyledim târîh-i sâl-i mevlidin Râşid müfid

Mevhibe Sultânîni etsin ‘ömrünü Allâh tavîl [1256]

Raşit (Çetin, 2006, s. 140)

Şeref gûş etdim ararken bu tâm târihi hâtifden

Hudâ ekvâna müjde Mevhibe Sultânı gönderdi [1256]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 159)

❖ **Rebî’ü’l-âhir 1256 [Haziran 1840]:**

Rauf Paşa üçüncü kez sadaret makamına getirildi. Ziver Paşa “Târîh-i Sadâret-i ‘Uzmâ” ve “Târîh-i Diğer” başlıklı şiirleriyle ve Fatim ise “Diğer” başlıklı şiiriyle bu atamayı kutladılar. Bahsi geçen şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Çıkar biñ yılda bir Ziver bu târih-i güher-pîrâ

Ra’ûf Paşayı üç def’a vekâlet eyledi pür-şân [1256]

*

Gelip bir müjde-res Ziver mücevher söyledi târih

Ra’ûf Paşa sadâret ile üç def’a şerefverdir [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 443)

Revâdir çarh başından tâcin atsa böyle târihe

Zihî üç kerre geldi sadr-ı vâlâya Ra’ûf Paşa [1256]

Fatim (Erdoğan, 2007, s. 161)

❖ **Cemâziye’l-evvel 1256 [Temmuz 1840]:**

Mısır meselesini çözmek için Osmanlı ile Mısır-Avusturya-İngiltere-Rusya-Prusya arasında dördlü bir antlaşma yapıldı. Ziver Paşa, adı geçen devletlerin bu ittifakına “Târîh-i İttifâk-ı Düvel” başlıklı tarih manzumesinde şöyle değinmekteydi:

Şâhenşeh-i sâhib-himem ‘Abdü’l-mecîd Hânîni Hudâ

Kılmış kudûmın ‘âleme ser-mâye-i hüsn-i vifâk

...

Bak hâriciyye nâzırı olan müşîr-i ekremin

Me’mûr edince eyledi bu hizmete teşmîr-i sâk

Ol zât-ı vâlâ-himmetiñ ikdâmınınî âsârıdır

Bu ittifâk ile eder ehl-i düvel def’-i nifâk

...

Dü cevherin târihdür yek mısra’ içre Ziverâ

Tedbîrine şâhenşehiñ devletler etdi ittifâk [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 442)

❖ **Şaban 1256 [Eylül 1840]:**

Sultan Abdülmecit’in ikinci kadını Şevkefza’dan olma oğlu ve geleceğin padişahı V. Murat dünyaya geldi. Fatim, başlıksız bir şiiriyle ve Ferdi, “Târîh-i Vilâdet” başlıklı şiiriyle bu doğumu kutladılar. Şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Böyle târih-i mücevher biñde bir ancak düşer

Eyledi tezyîn mehd-i şevketi Sultân Murâd [1257-1=1256]

Fatim (Erdoğan, 2007, s. 145)

Ferdiyâ târih-i tâmı ‘arşa ta’lika sezâ

Makdemi Sultân Murâdîñ kevnî mesrûr eyledi⁷ [1256]

Ferdi (Memiş, 2008, s. 35)

❖ **Ramazan 1256 [Ekim 1840]:**

Sultan Abdülmecit'in üçüncü ikbalî Gülcehal'den olma kızı Fatma Sultan dünyaya geldi. Ziver Paşa "Târîh-i Vilâdet-i Fâtîma Sultân" başlıklı şiiriyle ve Şeref Hanım ise "Târîh-i Vilâdet" başlıklı şiiriyle bu doğumu kutladılar. Söz konusu şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Çün kamer Fâtîma Sultân Ramazânîñ gecesi [1256]

Doğıcak eyledi mecd ile münevver kevnî [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 438)

Sâbit ü seyyâreden dedim Şeref târîhini

Bedr-i enver gibi doğdu Fâtîma Sultân bugün [1256]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 159)

❖ **Şevval 1256 [Kasım 1840]:**

Mısır Suriye'den çıktı ve Akka geri alındı. Nafi, "Târîh" başlıklı şiirinde ve Ziver Paşa, "Akka Kal'asının Fethi Târîhi" başlıklı şiirinde Akka'nın kurtarılışını anlattılar. Bahsi geçen şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Şâm u Rûma cünd-i Mısrîler teğallüb eyleyip

Sevk etmişlerdi ol savba niçe hayl ü sipâh

Kırk sekiz târîh idi ol kişveri zabt eyleyip

Gitmege buldular ol iklîme zîbâ şâh-râh

Yedi yıl anda ikâmet birle 'adl ü dâd edip

Etdiler icrâ-yı şer'ul'lâh olar bî-iştibâh

Mısrîyânîñ ellerinden aldı hep aldıkların

Berr ü bahr sevk eyleyip Mahmûd Şâh

Geldi birrû'ş-Şâmdan bir peyk târîhin dedi

Aldılar üç sâ'at içre 'Akkayı hayfâ vü âh [1255+1=1256⁸]

Nafi (Özen, 2010, s. 228)

Hak hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hânîñ dem-â-dem nasr ile

Etse sezâ ikbâlini feth-i bilâd üzre 'ayân

...

'Âlemde müşkil kâr iken teshîr 'Akka Kal'asın

Feth etdi 'asker varıcak tazyık edip pek az zamân

...

Târîh-i cevherdârını i'lân eder Ziver kulu

'Akkayı fâtihdir salâ cünd-i şehensâh-ı cihân [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 450)

⁷ Makdemi: Makdem-i

⁸ 1256: 1255

❖ **Şevval 1256 [Kasım 1840]:**

Mısır'ın beş ay önce imzalanan barış antlaşmasına rağmen Akka'yı kaybettikten sonra antlaşmanın koşullarını kabul etmesi üzerine Osmanlı donanması da Mısır'dan İstanbul'a geri döndü. Nafi, "Târîh-i Sulh Ez-Berây-ı Sultân-ı Mısır Bâ-Sultân-ı Rûm" ve "Mısır ile Hükûmet-i 'Osmâniyye Arasında 'Akd Olunan Sulhuñ Târîhi" başlıklı şiirleriyle yapılan sulhe, Ziver Paşa, "Donanma-yı Hümâyûnuñ Mısırdan 'Avdeti Târîhidir" başlıklı şiiriyle donanmanın çekilmesine tarih düşürdüler. Söz konusu şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Be-'avn-i mu'tî-i mâni' ziyâ-yı sulh olup lâmi'
Dedi târîhini Nâfi' bu yıl sulh-ı 'azîm oldu [1256]

*

Nâfi'â bir müjde-ber dedi anıñ târîhini
Mısır ile Sultân Mecîd etdi esahh sulh-ı cedîd [1256]

Nafi (Özen, 2010, s. 177, 233)

Hudâ te'yîdin icrâ eylesin sultân-ı bahreyne [1256]
Donanma-i hümâyûn geldi İslâmbola bâ-nusret [1256]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 448)

❖ **H.1256 [M.1840]:**

Molla Fenari'nin *Kitâbu'l-Mantık* adlı Arapça eserini tahrir eden Şevki, "Berây-ı Tahrîr-i Kitâb-ı Fenârî Ez-Fenn-i Mantık" başlıklı şiiri ile bu yazıma tarih de düşürdü:

Söyledim tâm olıcak târîhin
Oldu tahrîr bu Fenârî vâlâ [1256]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 658)

❖ **Ramazan 1257 [Ekim 1841]:**

Mehmet İzzet Paşa ikinci kez sadrazamlığa getirildi. Ziver Paşa "Târîh-i Sadâret-i 'Uzmâ" başlıklı şiiriyle ve Sermet "'İzzet Paşa Hazretlerinin İkinci Def'a Sene-i Târîhleridir" başlıklı şiiriyle bu atamayı kutladılar. Şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Tâm târîhini tebrîkine 'arz et Ziver
Aldı mührü yine iclâl ile 'İzzet Paşa [1257]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 459)

Bir neşât verdi dil-i Sermede bu târîhim
Sadrı cây eyledi geçdi yine 'İzzet Paşa [1257]

Sermet (Yıldız, 2002, s. 120)

❖ **H.1257 [M.1841]:**

Mısır meselesinde gösterdiği başarıdan dolayı Mustafa Reşit Paşa'ya imtiyaz nişanı verildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, "Târîh-i Nişân-ı İmtiyâz" başlıklı şiirinde şu tarihi düşürdü:

Edip tebrîk Ziver söyledi târîh-i cevherdâr
Reşîd Paşaya bak zîbâ nişân elyak mübârek bâd [1257]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 461)

❖ **H.1257 [M.1841]:**

Esrar Dede Divanı basıldı. Şefik, bu basıma şöyle tarih düşürdü:

Söyledim târîhini ben tabî'atimce Şefik
Tab' ile Esrârîñ oldu 'âleme dîvânî fâş [1257]

Şefik (Çapan, 2012, s. 83)

❖ **Şaban 1258 [Eylül 1842]:**

Sultan Abdülmecit'in ikinci kadını Tir-i Müjgan'dan olma oğlu ve geleceğin padişahı II. Abdülhamit dünyaya geldi. Şeref Hanım "Târîh-i Vilâdet" başlıklı şiiriyle, Ziver Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa "Târîh-i Vilâdet-i Şehzâde 'Abdü'l-hamîd" başlıklı şiirleriyle, Natiki "Der-Târîh-i Şehzâde-i Civân-Baht 'Abdü'l-hamîd Hân" başlıklı şiiriyle, Akif Paşa ise başlıksız bir şiiriyle şehzadenin doğumunu kutladılar. Bahsi geçen şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Dehre tebşîr eyledim târîh-i milâdın Şeref

Müjdeler dünyâya geldi şimdi Şeh 'Abdü'l-hamîd [1258]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 159)

Tebşîr edince müjde-res Ziver dedi târîh-i tâm

Kıldı tevellüd yümn ile şehzâdemiz 'Abdü'l-hamîd [1258]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 464)

Bir düşer biñde bu târihe nazîre Cevdetâ

Kondu mehd-i şevkete memdûh ola 'Abdü'l-hamîd [1259-1=1258]

Ahmet Cevdet Paşa (Yıldırım, 1994, s. 85)

Nâtîkâ üçler çıkıp târîh-i tâmîñ söyledi

Merkez-i nûr-ı hidâyet matla'-ı 'Abdü'l-hamîd [1261-3=1258]

Natiki (Zilif, 2019, s. 40)

Çıkar bâlâ-yı çarha 'Âkîfâ târîh-i milâdı

Gelip Sultân Hamîd etdi münevver cümle âfâkı [1261-3=1258]⁹

Akif Paşa (Saraç-Andı, 1997, s. 155)

❖ **Şaban 1258 [Eylül 1842]:**

Rauf Paşa da dördüncü kez sadaret makamına getirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa "Târîh-i Sadâret-i 'Uzmâ" başlıklı şiirinde bu atamaya şöyle tarih düşürdü:

Hurûf-ı sâdeden Ziver bu resme bir gelir târîh

Mübârek-bâd geldi sadra dört kerre Ra'ûf Paşa [1257+1=1258]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 467)

❖ **Şaban 1258 [Eylül 1842]:**

Abdülvahhap'ın adap üzerine yazdığı bir eserini tahrir eden Şevki, "Berây-ı Tahrîr-i Kitâb-ı 'Abdü'l-vahhâb Ez-Fenn-i Âdâb" başlıklı şiiri ile bu yazıma tarih de düşürdü:

Oldu metn-i velediyye ya'nî

Fenn-i âdâbdır makbûl hakkâ

Anı şerh eylemiş 'Abdü'l-vahhâb

Eyleyip remz-i refîkiñ imlâ

....

Mâh-ı Şâbânda tamâm etdim anı

Hakkîñ 'avniyle yazıp subh u mesâ

...

⁹ 1258: –

Yazdı nev Şevkî kitâbı ra'nâ
'Ömrünü ede mezîd Rabb-ı Hudâ [1258]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 660)

❖ **H.1258 [M.1842]:**

Halet Efendi Divanı basıldı. Ziver Paşa, “Târîh-i Tab’-ı Dîvân-ı Hâlet Efendi” başlıklı şiirinde bu divanın basımına şöyle tarih düşürdü:

Çıkar bir kez hesâb etseñ bu târîh-i güher-pîrâ
Cenâb-ı Hâletiñ bu yıl basıldı işte dîvânı [1258]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 469)

❖ **H.1258 [M.1842]:**

Aynî Divanı basıldı. Devrin şairlerinden Raşit, “Târîh Berây-ı Tab’ u Temsil-i Dîvân-ı Üstâd-ı Merhûm” başlıklı şiiriyle ve Şefik, başlıksız bir şiiriyle divanın basımına şu tarihleri düşürdüler:

Râşid budur hayrû'l-keîâm mâ-kâl ü dil işte tamâm¹⁰
Dîvân-ı ‘Aynî tab’ına târîhimiz târîh-i tâm [1258]

Raşit (Çetin, 2006, s. 165)

Gözedirken böyle bir târîh buldum ey Şefik
Şâ’îrân baksın basıldı ‘Aynî Dîvânı bu yıl [1258]

Şefik (Çapan, 2012, s. 84)

❖ **H.1258 [M.1842]:**

Beykoz Deri Fabrikası yaptırıldı. Ziver Paşa, “Târîh-i Debbâğhâne” başlıklı şiirinde bu fabrikayı anlatarak (Öztekin, 2016, s. 214-215) inşasına şöyle tarih düşürdü:

Söyle bir mısra’da Ziver iki târîh-i bihîn
Pâdişâh etdi bu Debbâğhâneyi bâlâ binâ [1258]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 467)

❖ **Şaban 1259 [Ağustos 1843]:**

Sultan Abdülmecit’in ikinci kadını Düzd-i Dil’den olma kızı Cemile Sultan dünyaya geldi. Şeref Hanım, “Târîh-i Vilâdet” başlıklı şiiriyle ve Ziver Paşa, “Târîh-i Vilâdet-i Cemîle Sultân” başlıklı şiiriyle bu doğumu kutladılar:

Doğdu bir vakt-i şerefde dedim aña târîh
'Âleme geldi Şeref verdi Cemîle Sultân [1259]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 160)

Oldu gehvâre-i nazma güher-efşân târîh
Doğdu çün mâh-ı cihân-ferr Cemîle Sultân [1259]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 470)

❖ **Ramazan 1259 [Eylül 1843]:**

Tanzimat’ın askerlik alanındaki yeni düzenlemelerini içeren bir kanun çıkarıldı. Şair devlet adamı Ziver Paşa “Târîh-i Nizâm-ı ‘Askerî” başlıklı şiirinde bunu şöyle anlatmaktaydı:

Hazret-i ‘Abdü’l-mecîd Hândır şeh-i sâhib-kırân
Eylesinler ol şehensâha selâtîn ihtirâm

...

¹⁰ işte: –

Mülke Tanzîmât-ı Hayriyye usûlin gösterip
Çend sâl akdem cihâna saldı hüsn-i intizâm

Tarz-ı zîbâ vechle şimdi nizâmü'l-ceyşiniñ
Eyledi tecdîdini fermân o hâkân-ı be-nâm

Bendegânından Rızâ Paşa-yı 'âli-himmeti
Bu husûsa eyledi me'mûr o şeh-i bi'l-iltizâm

Doğrusu ol âsaf-ı zî-şân kıldı sıdk ile
İşbu emrin hüsn-i istikmâline ikdâm-ı tâm

...

Muntazamdır öyle kim şimdi cünûd-ı pâdişâh
Görse reşk eylerdi eslâf-ı selâtîn-i 'izâm

...

Sâha-i Gülhâne'de 'arş etseler ta'lîm için
Gül-nihâlân-ı çemen eyler pey-â-pey san hırâm

...

Dehre i'lân eyle Zîver cevherîn târihini
Verdi sultân-ı zamân bak cündiye ziy ü nizâm [1259]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 484-485)

❖ **H.1259 [M.1843]:**

Fehim Süleyman'ın tercüme-telif tarzındaki *Sefînetü'ş-Şu'arâ* adlı eseri basıldı. Ahmet Cevdet Paşa, "Târîh-i Tab'-ı Sefînetü'ş-Şu'arâ" başlıklı şiiriyle bu eserin basımı için bir tarih manzumesi yazdı:

Sürûr ile dedi Cevdet de cevherîn târih¹¹
Basıldı müjde tamamen Sefînetü'ş-Şu'arâ [1259]

Ahmet Cevdet Paşa (Yıldırım, 1994, s.104)

❖ **H.1259 [M.1843]:**

Mantık ile ilgili bir eser olan *Tasavvurât*'ı kaleme alan Şevki, "Berây-ı Tahrîr-i Kitâb-ı Tasavvurât" başlıklı şiiriyle bu yazıma tarih de düşürdü:

Okuya cevher-i târihi Şevkî tâlibdir
Tasavvurâtı bu yıl yazdım eyledim itmâm [1259]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 659)

❖ **H.1259 [M.1843]:**

Beyoğlu'nda, Abdülmecit Han Çeşmesi (Macar Çeşmesi) yaptırıldı. Ziver Paşa -ki çeşme kitabesi de ona aittir- "Çeşme Târîhi" başlıklı şiirinde bu çeşmeyi anlatarak (Öztekin, 2016, s. 183) inşasına şöyle tarih düşürdü:

Ziver bu târihim sezâ olsa güherveş zî-bahâ
Etdi mahallinde binâ bu 'aynı Hân 'Abdü'l-mecîd [1259]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 474)

¹¹ cevherîn: cevherîn-i

❖ **Zi'l-ka'de 1260 [Kasım 1844]:**

Sultan Abdülmecit'in dördüncü kadını Gülcemal'den oğlu ve geleceğin padişahı V. Mehmet Reşat dünyaya geldi. Şair Şevki, "Tarih" başlıklı şiiriyle bu doğuma şöyle tarih düşürdü:

Gün gibi doğdukda Şevkî söyledim târihini
Çıkıdı bâ-nûr-ı Muhammed-güne nev Sultân Reşâd [1260]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 673)

❖ **Zi'l-ka'de 1260 [Kasım 1844]:**

Sultan Abdülmecit'in altıncı kadını Verd-i Cinan'dan olma kızı Münire Sultan dünyaya geldi. Ziver Paşa, "Tarih-i Vilâdet-i Münire Sultân" başlıklı şiiriyle bu doğuma şöyle tarih düşürdü:

Zi'l-ka'de gâyetinde verdi cihâna Hak fer
Çün Zühre yümnü ile doğdu Münire Sultân [1260]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 486)

❖ **H.1260 [M.1844]:**

Nesimi Divanı basıldı. Şevki, "Berây-ı Tab'-ı Dîvân-ı Hazret-i Nesîmî" başlıklı şiirinde bu divanın basımına şöyle tarih düşürdü:

Seher vakti dedim târîh-i tab'ın 'andelîbâsâ
Basıldı gülşen-i dehr içre Dîvân-ı Nesîmîden [1260¹²]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 668)

❖ **H.1260 [M.1844]:**

Emirgan Camii Muvakkithanesi yaptırıldı. Ziver Paşa -ki muvakkithane kitabesi de ona aittir- "Muvakkithâne Târîhi" ve "Târîh-i Diğer" başlıklı iki şiirinde bu muvakkithaneyi anlatarak (Öztekın, 2016, s. 202) inşasına şöyle tarih düşürdü:

Münebbihdir ezân-ı nazma Zîver cevherîn târîh
Yapıldı bu muvakkithâne zîbâ nezd-i deryâda [1260]

*

Bu târihim mücevher kıldı Zîver sâ'at-i nazmım
Muvakkithâne sûy-ı Mîr-günü eyledi ihyâ [1260]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 489, 490)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Kâğıt imalatı yapıldı. Ziver Paşa, "Târîh-i İ'mâl-i Kâğıd" başlıklı beytiyle şu tarihi düşürdü:

Damğa-zen olsun cevherîn târîh işbu safhaya
Yapdırdı bak kâğıd bu sâl sultân-ı dîn 'Abdü'l-mecîd [1261]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 517)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Şahidi'nin *Gülşen-i Vahdet* adlı eserini kaleme alan Şevki, "Berây-ı Tahrîr-i Kitâb-ı Gülşen-i Vahdet Ez-Te'lifât-ı Şâhidî-i Merhûm" başlıklı şiiri ile bu yazıma tarih de düşürdü:

¹² 1260: 1265

Yazıldı bî-bedel nev oldu tekmîl Gülşen-i Vahdet
Bu dem bir gül gibi ey dil yazıldı Gülşen-i Vahdet [1261]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 664)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Fatih'te, Bezmialem Valide Sultan tarafından Gureba Hastanesi yaptırıldı. Dönemin şairlerinden Ziver Paşa, “Vâlîde Sultân Hazretleriniñ Ğurebâya Mahsûsan İnşâ Buyurdıkları Hastahâneye Târihidir” ve “Târih-i Dîger” başlıklı şiirlerinde; Şevki, “Târih Berây-ı Hastahâne” başlıklı şiirinde bu hastaneyi anlatarak (Öztekîn, 2016, s. 194-196) inşasına şöyle tarih düşürdüler:

Du'â kıl Vâlîde Sultân ile ‘Abdü’l-mecîd Hâna [1261]
Bu bünyân-ı bihîn kim cây-ı бүr’-i hastegân oldu [1261]

*

Yapdı ‘âli hastahâne cümle bîmârâna nev [1261]
Vâlîde Sultân-ı Hân ‘Abdü’l-mecîd-i pür-kerem [1261]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 501, 502)

Şevkiyâ çıkdı biri tahsîn edip târih dedi
Yapdı a'lâ Vâlîde Sultân bu bîmârhâneyi [1262-1=1261]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 653)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Fatih'teki Gureba Hastanesi'nin önüne Bezmialem Valide Sultan Camii yapıldı. Devrin şairlerinden Ziver Paşa -ki cami kitabesi de ona aittir- “Târih-i Câmî” başlıklı şiirinde ve Şevki “Târih Berây-ı Câmî-i Şerîf-i Vâlîde Sultân” başlıklı şiirinde bu camiyi anlatarak (Öztekîn, 2016, s. 135-137) inşasına şöyle tarih düşürdüler:

Eylesin Ziver cemâ'at tâm târihim pesend
Mâder-i şâh-ı zamân bu ma'bedi etdi binâ [1261]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 504)

Secde-i şükr eyleye yâ Rabb ‘âbid zümresi
Etdi zibâ mâder-i şâh-ı zamân câmi' binâ [1261]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 644)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Haydarpaşa Askeri Hastanesi yaptırıldı. Ziver Paşa, “Hastahâne Târihidir” başlıklı şiirinde bu hastaneyi anlatarak (Öztekîn, 2016, s. 196-197) inşası için şu tarihi düşürdü:

Bu hastahâneye dermân bulur her bir giren hasta [1261]
Cünûdu dâ'imâ kılsın du'â ‘Abdü’l-mecîd Hâna [1261]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 506)

❖ **H.1261 [M.1845]:**

Karaköy ile Eminönü arasına Galata Köprüsü yaptırıldı. Şevki, “Târih-i Cısr-i Cedîd Ez-Âsâr-ı Hân ‘Abdü’l-mecîd” başlıklı şiirinde bu köprüyü anlatarak (Öztekîn, 2016, s. 204-205) inşasına şu tarihi düşürdü:

Bendeñiz geçdikde Şevki söyledim târihini
Müjde bu dem yapıdı vâlâ cisri Hân ‘Abdü’l-mecîd [1261]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 654)

❖ **Şevval 1262 [Eylül 1846]:**

Mustafa Reşit Paşa sadrazamlığa getirildi. Ziver Paşa, “Târih-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı şiiriyle; Zaik, “Târih-i Sadr-ı A'zam Şoden Reşid Paşa Def'a-i Ūlâ” başlıklı

şiiyle; Şevki, “Târîh Berây-ı Sadâret-i Devletli Mustafâ Reşîd Paşadır” başlıklı şiiyle; Sermet, “Reşîd Paşa Hazretlerinin Sadârete Teşriflerinde Takdim Kılınan Târîhdır” başlıklı şiiyle bu atamayı kutlayarak tarih düşürdüler:

Mücevher ‘arz eder Zîver kulu dergâhına târîh

Vekâlet sadrına fer verdi ‘unvân-ı Reşîd Paşa [1262]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 524)

Güher mühmel iki târîh bir mısradâ tarh etdim

Miyân-ı sadra rîf’at ile fer verdi Reşîd Paşa [1262]

Zaik (Karakoyun, 2007, s. 75)

Dedim Şevkî mübârek-bâd târîh

Reşîd Paşa bu dem nev geçdi sadra [1262]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 618)

Mü’ebbed ola aldı mühr-i vâlâyı Reşîd Paşa [1262]

Sermet (Yıldız, 2002, s. 123)

❖ **H.1262 [M.1846]:**

Ahmet Kemal Efendi’nin Türkçe ve Farsça olarak yazdığı *Tekellüm Risalesi* basıldı. Fatîm bu eser için şöyle tarih düşürdü:

Ahmed Kemâl Efendi-i sâhib-kemâl kim

Matbû’-ı tab’-ı ehl-i suhandır makâlesi

...

Te’lif kıldı sâye-i şâh-ı cihânda

Türkî vü Fârsîde Tekellüm Risâlesi

...

Bir mısra’ ile söyledi târîhini Fatîm

El-hak latîf basıldı Tekellüm Risâlesi [1261+1=1262]

Fatîm (Erdoğan, 2007, s. 170)

❖ **H.1262 [M.1846]:**

Neccarzade (Dülgerzade) Rıza Divanı basıldı. Zaik, “Târîh-i Tab’-ı Dîvân-ı Dülgerzâde” başlıklı şiiinde bu divanın basımına şu tarihi düşürdü:

Rızâ Dîvânının tab’ıyla revnak geldi âfâka

Basıldı penc defter na’t u nutku İbn-i Neccârîñ¹³ [1262]

Zaik (Karakoyun, 2007, s. 167)

❖ **H.1262 [M.1846]:**

Cevrî’nin *Hall-i Tahkîkât*’ı Şevki tarafından kaleme alındı. Eser, *Mesnevî*’nin ilk on sekiz beytiyle yine içinden seçilen kırk beytin her birine beşer beyit eklenmesinden meydana gelmişti. Şevki, “Berây-ı Tahrîr-i Kitâb-ı Hall-i Tahkîkât Ez-Te’lifât-ı Cevrî-i Merhûm” başlıklı şiiinde bu yazıma tarih de düşürdü:

Kitâb-ı Mesnevîden müntehâb elli sekiz beytiñ

Hezârân nükte-i ‘irfâna her lafzı mahall oldu

Muhakkak Cevrî-i merhûm beşer beytiyle rabt etmiş

Demişdir Hall-i Tahkîkât zihî ma’nâsı hall oldu

¹³ penc defter: penç-i defter

...

Eđip tahrîre bu Şevkî-i kemter şevk ile âğâz
Tamâm etdi mu'ini hazret-i 'azze ve cell oldu¹⁴

Semâ'-ı câna erdi biş-nev ez-ney tâm-ı târiheş
Yazıldı Hall-i Tahkîkât ey dil bî-bedel oldu [1262¹⁵]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 665)

❖ **Şevval 1263 [Eylül 1847]:**

Sultan Abdülmecit'in iki oğlu ile üç kızının 'bed'-i Besmele' töreni yapıldı. Şair devlet adamı Ziver Paşa, "Sûr-ı Hümâyûn-ı Meserret-nümün-ı Bed'-i Besmele" başlıklı şiiriyle padişahı tebrik etti. Bu okula başlama merasimiyle birlikte ayrıca Abdülmecit'in şehzadeleri Murat ve Abdülhamit'in sünnet törenleri de yapıldı. Şair Zaik'in, "Sultân 'Abdü'l-mecîd Efendimiziñ Şehzâdegânı Bedâ' vü Hitânlarına Târîh" başlıklı şiiri hem okula başlama merasimini hem de sünnet törenini konu almaktaydı. Devrin kadın şairlerinden Şeref Hanım, "Târîh-i Hitân" başlıklı şiirinde şehzadelerin sünnetiyle beraber yeğeni Nebil'in sünnetini de anlatmaktaydı. Dönemin diğer şairlerinden Fatin ve Eşref Paşa, başlıksız birer tarih manzumeleriyle; Meşhuri, "Târîh-i Tebrîk-i Bed'-i Besmele-i Şerife Ser-Tâc-ı Kur'an ve Tes'id-i Sûr-ı Pür-Sürûr-ı Hitân-ı Şehzâde-i Hazret-i Sultân Mehmed Murâd ve Şehzâde-i Hazret-i Sultân 'Abdü'l-mecîd" başlıklı şiiriyle; Şevki, "Târîh Berây-ı Sûr-ı Şâhâne" başlıklı şiiriyle şehzadelerin sünnetini kutladılar. Adı geçen şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Sebak-pîrâ-yı fenn-i saltanat 'Abdü'l-mecîd Hândır
Felatunu eden çün tıf-ı ebced-hân hikmetde

...

Bi-hamdi'llâh iki şehzâde üç sultân-ı zî-şândır
Elif-bâ dersine bed' eyleyen vakt-i sa'âdetde

...

Dü şehzâde hem üç sultân feyz-i besmele ile [1263]
Elif-bâ dersine bed' etdiler eyyâm-ı şevketde [1263]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 542)

Farz oldu Zâ'ik sünnetiñ târihine etmek du'â
Sa'd ola bedâ' vü sünnet Sultân Murâd 'Abdü'l-mecîd [1263]

Zaik (Karakoyun, 2007, s. 66)

Evrâk-ı dilden çıkdı bir târih-i mu'cem yaz Şeref
Şehzâdeler ile Nebil Beg etdi icrâ sünneti [1263]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 171)

Fatîn târih-i cevherdâr yazdı hâme şevkinden
İki şehzâde sünnet oldu sûr etdi cihân cümle [1263]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 148)

Çeşm-i cihâna verdi şehzâdegânıñ sünneti [1263¹⁶]
İcrâ olundu sûr-ı mesnûn-ı hümâyûn-ı hitân [1263¹⁷]

Eşref Paşa (Tanrıbuyurdu, 2008, s.112)

¹⁴ ve: vü

¹⁵ 1262: 1263

¹⁶ 1263: 1273

¹⁷ 1263: 1273

Bu sûr-ı ekber-i şehzâdegâni Hak ede mes'ûd
Süleymân-ı zamân 'Abdü'l-mecîd Hân-ı keremkâra [1263]

Meşhuri (Aydemir ve Çeltik, 2009, s. 87)

Dedim itmâm-ı cem'iyet olunca Şevkî târihin¹⁸
Meh-i Şevvâlde yünnen oldu îfâ sûr-ı şâhâne [1263]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 686)

❖ **H.1263 [M.1847]:**

Sultan Abdülmecit'in de katıldığı bir törenle iki vapur denize indirildi. Şair Fatin, başlıksız bir şiirinde bu törene şöyle tarih düşürdü:

Çıkardım kulzum-ı endişeden bir misli yok târih
Dü vapur-ı metîn ilkâ olındı sûy-ı deryâya [1263]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 151)

❖ **H.1263 [M.1847]:**

Esat Efendi, muhâdarat ilmine dair eserlerden biri olan *e1-Müstadraf min külli fennin mustazra'yı Mahmûdü'l-eser fi tercemeti'l-Mustazrafı'l-müste'ser* adıyla tercüme ederek bastırdı. Ziver Paşa, “Târîh-i Tercüme-i Mustazraf” başlıklı şiirinde bu tercümenin basımına şu tarihi düşürdü:

Cevher-keş-i tahsindir Ziver bu târihim benim
Mustazrafı kıldı nevîn Es'ad Efendi tercüme [1263]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 544)

❖ **H.1263-1265 [M.1847-1849]:**

Ayasofya iki yıl süren büyük bir tamirden geçirilerek çatlakları onarıldı, süslemeleri yenilendi ve bir hünkâr mahfili inşa edildi. Devrin şair devlet adamlarından Ziver Paşa -ki onarım kitabesi de kendisine aittir- “Ayasofya Câmi'i Ta'mîrine Söylenilen Târîhidir” başlıklı şiirinde ve “Târîh-i Diğer” başlıklı iki şiirinde bu onarımdan söz ederek (Öztek, 2016, s. 241-243) şu tarihleri düşürdü:

Söyledi Ziver temâşâ eyleyip târihini
Etdi bünyâd Ayasofya Câmi'in şâh-ı zamân [1265]

*

Cevher-efşân-ı pesend olmada Ziver târih
Etdi bu câmi'i tarsîn zihî şâh-ı cihân [1265]

*

Söyledim târih Ziver eyle bünyânın pesend
Şâh-ı dîn-perver hümâyûn mahfili kıldı binâ [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 564, 565)

❖ **Cemâziye'l-evvel 1264 [Nisan 1848]:**

Sultan Abdülmecit'in ikinci ikbali Mah-ı Tab'dan olma kızı Sabiha Sultan dünyaya geldi. Ziver Paşa ve Şevki, “Târîh-i Vilâdet-i Sabiha Sultân” başlıklı şiirleriyle; Ahmet Cevdet Paşa, “Târîh-i Musammat Berây-ı Vilâdet-i Sabiha Sultân” başlıklı şiiriyle bu doğumu kutladılar. Bahsi geçen şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Kıl tehniyet mücevher târihiñ ile Ziver
Doğdu Sabiha Sultân âfâk oldu pür-sürûr [1264]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 548)

¹⁸ itmâm: etmâm

Tulû'etdikde mihrâsâ dedim târîh-i cevherdâr
Sabîha nâm Sultân subh-dem güne fûrûğ verdi [1264]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 685)

Târîh-i tâm yazdı Cevdet kulu ferahla
Yümn ü şerefle geldi dehre Sabîha Sultân [1264]
Ahmet Cevdet Paşa (Yıldıran, 1994, s.143)

❖ **Cemâziye'l-evvel 1264 [Nisan 1848]:**

İbrahim Sarım Paşa sadarete getirildi. Ziver Paşa, “Târîh-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı şiiriyle; Zaik, “Târîh-i Sadâret-i ‘Uzmâ Be-Sarım Paşa” başlıklı şiiriyle ve Şevki, “Berây-ı Sadâret-i Vâlâ Devletli Sarım Paşa Hazretleri” başlıklı şiiriyle bu atamayı kutladılar. Söz konusu şiirlerden alıntılanan beyitler aşağıdadır:

Zînet-i sadr-ı vekâlet el-hak
Yümn ile Hazret-i Sârim Paşa [1264]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 560)

Niyâm-ı nazma koydum ma'nî-i târîhin ey Zâ'ik
Miyân-ı sadra takdı seyf-i Sârim dâver-i emced [1264]
Zaik (Karakoyun, 2007, s. 88)

Dedi Şevkî kulu târîh-i cevherdâr mübârek-bâd
Veziir-i a'zam oldu mecd ile Sârim Paşa bu yıl [1264]
Şevki (Taşdelen, 2014, s. 626)

❖ **Ramazan 1264 [Ağustos 1848]:**

Sultan Abdülmecit'in üçüncü ikbali Nesrin'den olma kızı Behice Sultan dünyaya geldi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, “Târîh-i Vilâdet-i Behice Sultân” başlıklı şiirinde bu doğuma şu tarihi düşürdü:

Doğunca 'âlem içre 'îd-i sürûr oldu
Mâh-ı sıyâmın encâmında Behice Sultân [1264]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 546)

❖ **Ramazan 1264 [Ağustos 1848]:**

Mustafa Reşit Paşa ikinci kez sadrazamlığa getirildi. Şair devlet adamlarından Ziver Paşa, “Târîh-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı şiiriyle ve Ahmet Cevdet Paşa, “Târîh-i Sadr-ı A'zam Şoden-i Reşid Paşa” başlıklı şiiriyle bu atamayı tebrik edip birer tarih düşürdüler:

Mücevher söyledi târîh-i câhın bendesi Ziver
Yine kıldı Reşid Paşa vekâlet sadrını âbâd [1264]
Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 557)

Sürûr ile dedi Cevdet kulu târîh-i cevherdâr
Yine bâ-lutf-ı Hak devletle sadr oldu Reşid Paşa [1264]
Ahmet Cevdet Paşa (Yıldıran, 1994, s.136)

❖ **H.1264 [M.1848]:**

Şair Leyla Hanım vefat etti. Devrin diğer şairlerinden Şeref Hanım ve Ziver Paşa şöyle tarih düşürdüler:

Sağ olaydı derdi Mecnûn fevtiniñ târîhini
'Adne aldı gitdi Leylâ Hânımı Kays-ı ecel [1264]
Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 201)

Hudâ ikrâm-ı Mevlânâyı kılsın mahrem-i kabri
Cünûn-ı ‘aşk ile Leylâ Hânım mahv-ı vücûd etdi [1264]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 563)

❖ **H.1264 [M.1848]:**

Murat Efendi, *Hulasatü’ş-Şürûh* adıyla yazdığı *Mesnevi* şerhini tamamladı. Şevki, “Berây-i Hitâm-ı Şerh-i Mesnevî-i Şerîf Ez-Te’lifât-ı Şeyh Murâd Efendi” başlıklı şiirinde eserin bitişine şu tarihi düşürdü:

Dedi Şevkî hitâmına târîh
Bî-bedel Şerh-i Mesnevî-i a’lâ [1264]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 666)

❖ **H.1264 [M.1848]:**

Gülhane Askeri Hastanesi yaptırıldı. Ziver Paşa, “Hastahâne Târîhidir” ve “Târîh-i Dîger” başlıklı şiirlerinde bu hastaneden söz ederek (Öztekın, 2016, s. 198-199) inşasına şöyle tarih düşürdü:

Ziverâ bu iki târîhim güher-pîrâyedir
Hastahâne etdi inşâ cûd-ı sultân-ı cihân [1264]

*

Cevherîn târîh Ziver bâbını zeyn eylesin
Dâr-ı merzâ kıldı ihyâ şehriyâr ‘Abdü’l-mecîd [1254+9= 1264]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 554, 583)

❖ **Muharrem 1265 [Kasım 1848]:**

Eser-i Hayr adlı vapur denize indirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, “Târîh-i Nüzûl-ı Vapur-ı Hümâyûn Be-Deryâ” başlıklı şiiriyle bunu şöyle anlatmaktaydı:

Bahr u ber pâdişehi hazret-i hâkân-ı zamân
Kıldı tersânece tensik-i nizâmı te’kîd

...

Eser-i Hayr ile nâm-âver olan vapuru
Bahre indi ola ol pâdişehiñ ‘ömrü mezîd

...

Mecd ü ikbâl-i kudûmuyla hümâ-yı zaferin [1265]
San tuyûr indi yeme bu Eser-i Hayr-ı Mecîd [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 593)

❖ **H.1265 [M.1848]:**

Fazl-ı İlah fırkateyni yenilenmiş hâliyle denize indirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, “Târîh-i Hurûc-ı Kalyon-ı Hümâyûn Be-Deryâ” başlıklı şiirinde bunu şöyle anlatmaktaydı:

Şehenşâh-ı cihân ‘Abdü’l-mecîd Hân-ı himem-fermâ
Eder bahreyn ü berreyñ içre emr ü nehyini icrâ

...

Edip Fazl-ı İlâh nâmında olan fırkateyn için
Zihî fermân tecdîde o şâh-ı ma’delet-pîrâ

Mukaddemce mühimmâtın boşaltıp armasın bozdu
Kapudân-ı yem-i iclâli havza eyledi ilkâ

Bu def'a sâye-i şâhânedede tecdîdi itmâma
Resîde olıcak bahre olundu sa'd ola isrâ

...

Kudûmuyla olunca bahre sâ'ik zıll-ı Hak der-hâl [1265]
Muhakkak çıkdı bahre yümn ile Fazl-ı İlâh a'lâ [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 593)

❖ **H.1265 [M.1848]:**

Saik-i Şadi ve Feyz-i Bari adlı iki gemi inşa edilip peş peşe denize indirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, “Târîh-i Vapur-ı Dîger” ve “Târîh-i Nüzûl-ı Vapur-ı Hümâyûn Be-Deryâ” başlıklı şiirlerinde, donanmaya yeni katılan bu gemilere dair şunları söylemekteydi:

Lücce-i bî-hadd-i şevket Pâdişeh ‘Abdü'l-mecîd
Sâyesinde kıldı dehri ğarka-i emn ü huzûr

...

Sâ'ik-i Şadî denildi yapıdığı vapur için
Bahre indi eylesin tersânede tertîb-i sûr

Ola keşfî-i donanma-yı hümâyûn bî-şumâr
Sâyesinde kıl nizâmâtın İlâhî bî-kusûr

...

Sâ'ik-i Şadî ferahla kıldı deryâya nüzûl [1265]
Feyz-i Bârî ede icrâ şâh-ı devrâna sürûr [1265]

*

Pâdişâh-ı bahr u ber hâkân-ı memdûhü's-siyer
Şehriyâr-ı 'adl-perver Pâdişeh ‘Abdü'l-mecîd

...

Feyz-i Bârî nâm vapurım bu sâl inşâsına
Emr edip verdi donanmaya zihî feyz-i cedîd

Hamdüli'llâh sâye-i şâhânesinde işbu gün
Erdi bahre ola âsâr-ı fütûhâta nüvîd

...

Feyz-i Bârî nasr u iclâl-i şeh-i 'âlem ile [1265]
Murğâsâ bak yeme indi ede eymen Mecîd [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 592, 593)

❖ **H.1265 [M.1848]:**

Yeni astronomi ilmi üzerine Hayatizade Fazıl Şerif Efendi'nin çevirdiği bir kitap basıldı. Dönemin şairlerinden Ziver Paşa, “Târîh-i Tercüme-i Fenn-i Cedîd-i Hey'et” başlıklı şiiriyle; Şevki, “Berây-ı Tab'-ı Kitâb-ı Hey'et-i Cedîde Ez-Te'lifât-ı Hayâtî-zâde Şerîf Efendi” başlıklı şiiriyle bu basıma şöyle tarih düştürdüler:

Yeñi Hey'et Kitâbın eyleyip te'lif bir Fâzıl
Mukaddem eylemişdi ol şehîñ dergâhına ihdâ

Hayâtî-zâde edip tercüme ol nüshayı kıldı

Tefâsirden bulup ba'zı mahalliñ bahsini ifâ

...

Ziyâ-yı necm-i âmâlî şeh-i 'asrîñ ola pür-fer [1265]

Basıldı nüsha-i Fenn-i Cedîd-i Hey'et-i ra'nâ [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 594-595)

Bir zât-ı pür-ma'ârif ya'nî Hayâtî-zâde

Fâzıl Şerîf Efendi 'allâme-i güzîde

Te'lif edip risâle etdi beyân-ı hey'et

Deryâ-yı dilden ihrâc edip nice ferîde

İsmine dense lâyıkdır Hey'et-i Cedîde

Pür oldu anda zîrâ ebhâs-ı nâ-şinide

...

Matbû'-ı 'âlem oldu târîh söyle Şevkî

Bâ-sad şeref basıldı bu Hey'et-i Cedîde [1263+2= 1265¹⁹]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 667)

❖ **H.1265 [M.1848]:**

Süleyman Dürri'nin *Tuhfe-i Vehbî*'ye nazire olarak kaleme aldığı *Tuhfe-i Güher-rîz* için Ziver Paşa bir takriz yazdı:

Kâtib-i nazm-ı mühimmâtı olan Dürri kulu

Tuhfeyi tanzîrde gösterdi ra'nâ dürr-i nev

Eyledi takrîz Ziver söyledi târîh-i tâm

Tuhfe-i Dürri Efendi oldu a'lâ dürr-i nev [1265²⁰]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 605)

❖ **H.1265 [M.1848]:**

Beşiktaş'taki Çırağan Sahilsarayının yanına Mecidiye Camii yapıldı. Ziver Paşa -ki cami kitabesi de kendisine aittir- "Beşiktaşta Vâki' Çerâğân Sâhil-saray-ı Hümâyûnu İttisâlinde İnşâ Buyurulan Mecîdiyye Câmî'-i Şerîfine Bâ-İrade-i Seniyye İnşâ Olunan Târîhdir", "Bâ-Emr-i Hümâyûn Söylenilen Târîhdir", "Târîh-i Dîger", "Târîh-i Mahfil-i Hümâyûn-ı Câmî'-i Mecîdiyye" ve "Dîger" başlıklı beş şiirinde bu camiyi anlatarak (Öztekın, 2016, s. 137-139) inşasına şöyle tarih düşürdü:

Bünyânını tahsîn edip Ziver dedi târîhini

'Abdü'l-mecîd Hân câmî'-i 'âlî binâ kıldı bihî [1265]

*

Mecîdiyye denildi câmî'u'l-hayrât-ı zîbâya

Şeh-i 'âlî-ni'am 'Abdü'l-mecîd Hân eyledi inşâ [1265]

*

Söyledi Ziver kulu târîhini

Yapdı ma'bed şâh-ı Hân 'Abdü'l-mecîd [1265]

¹⁹ 1265: 1264

²⁰ 1265: 1266

*

Çerâgân nâm sarây-ı behcet-ârâ kurb-ı pâkinde
Güzel bu ma'bedi 'Abdü'l-mecîd Hân kıldı âbâdân [1265]

*

Âfitâb-ı saltanatla bulsun envâr-ı sabâh
Hâver-i sa'd oldu bu nev-mahfil-i şevket-nisâb [1265]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s.574, 572, 573, 579, 575)

❖ **H.1266 (M.1849-1850):**

Ankara Paşa Sarayı (vali konağı) yenilendi. Şair Sadullah İzzet, Abdülmecit Han'ın Ankara Paşa Sarayı'nı yeniden süslediğini/güzelleştirdiğini söyleyerek tarihi verdi:

Gelip bir cevherin târîh Sa'dâ eyledim tahrîr
Mecîd Hân Ankara Paşa Sarâyın yapıdı nev-zîbâ [1266+1=1267]

Sadullah İzzet (Atik, 2016, s. 185)

❖ **H.1267 [M.1851]:**

Sultan Abdülmecit'in kızı Fatma Sultan'a eş adayı olarak Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu Ali Galip Paşa uygun görüldü ve kendisine müşirlik rütbesi verildi. Dönemin şair devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa, "Mahdûm-ı Hazret-i Veliyyü'n-ni'am 'Alî Gâlib Paşa Efendimiz Hazretlerinin Fâtıma Sultâna Nâm-zedligiyle Meclis-i Vâlâya Me'mûren Rütbe-i Vâlâ-yı Vezâret ve Meşihat Aldığına Târîhdîr" başlıklı manzumesiyle; Ziver Paşa, "Mahdûm-ı 'Âlî-i Sadâret-penâhî 'Alî Gâlib Begefendi Hazretlerine Bâ-Rütbe-i Müşîri Şehenşâh-ı Cihân 'Abdü'l-mecîd Hân Efendimiz Hazretlerinin Kerîme-i 'Âlileri Fâtıma Sultân-ı 'Aliyyetü'ş-şân Hazretleri Nâm-zed Buyurulduklarının Târîhi" ve "Diğer" başlıklı manzumeleriyle bu durumu kayda geçirdiler:

Nâm-zedlik ile sultâna 'Alî Gâlib Bey
Oldu fevz u kerem-i Rabb-i kebîr ile vezîr [1267]

Ahmet Cevdet Paşa (Yıldıran, 1994, s.149)

Müşîrlikle 'Alî Gâlib Bey oldu sıhr-ı şâhâne
Ede merhûn Yezdân yümne zîb-i şân-ı devletle [1267]

*

Çıkar Zîver yediyle mevki'-i i'lâna târîhim
Müşîr olup 'Alî Beg oldu dâmâd-ı şeh-i 'âlem [1267]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 629, 630)

❖ **H.1267 [M.1851]:**

Kabataş kıyı yolu düzenlendi. Zira Fatma Sultan ile Ali Galip Bey'e evlilik hediyesi olarak Kabataş sahilinde bir yalı hazırlanmaktaydı. Düzenleme kapsamında, Kabataş lodos fırtınasından çok etkilendiğinden dolayı böyle havalarda kayıkların sahile yanaşabilmeleri için kesme taştan bir barınak yapıldı. Kabataş limanının inşası dolayısıyla Sultan Abdülmecit H.1267 tarihli bir anı taşı diktirdi. Bu taşın her iki yüzündeki kitabe metni de Ziver Paşa'ya ait idi. "Kabataşda Müceddeden İnşâ vü İcâd Buyurulmuş Olan Limanın Târîhi" ve "Mezkûr Limanın Taraf-ı Deryâya Nâzır Olan Mahalline Hakk Olunmak Üzere İnşâd Olunan Diğer Târîh" başlıklı bu metinler, şairin *Divan*'ında da yer almaktaydı:

Bu sulardan geçince fırtına hengâmı kayıklar
Hatar havfi ile nâsa gelirdi dehşet-i 'uzmâ

...

Bu limanı o cevher-rîz-i ihsân edicek îcâd
Kabataş oldu gevher-pâre-i emniyet-i deryâ

Rehâ buldukça tünd-i bâddan zevrakçeler bunda
O şâhî rûzgârîñ fitnesinden saklasın Mevlâ

Sezâ tarsî’ ederse seng-i târihin kalem Ziver
Bu liman-ı rasîni kıldı Hân ‘Abdü’l-mecîd inşâ [1267]

*

Vapurlar kıldı ta’yîn Üsküdarı Bogaziçine
Ahâlîye bu ihsân eyledi îfâ-yı emniyyet

O şâhenşâh-ı deryâ-mekrûmet yaptı bu limanı
Kabataş sâhiline koydu lutfu pâ-yı emniyyet

Kayıkcıya lodos gün doğrusu esdikçe geçmekte
Hatar varken bu liman kıldı bak icrâ-yı emniyyet

...

Bu manzûmeyle Ziver tâm olursa n’ola târihim
Kabataş oldu bu liman ile bak câ-yı emniyyet [1267]

Ziver Paşa (Arslan, 2007, s. 620)

❖ **Rebî’ü’l-âhir 1268 [Ocak 1852]:**

Rauf Paşa beşinci kez sadaret makamına getirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, “Târih-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı manzumesiyle bu atamaya şöyle tarih düşürdü:

Ra’ûf Paşa sadâret ile beş def’a be-kâm oldu
Hudâ tevîfikini i’tâ ede lutf-ı ma’âliyle [1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 638)

❖ **Cemâziye’l-âhir 1268 [Mart 1852]:**

Mustafa Reşit Paşa üçüncü kez sadrazamlığa getirildi. Şair Fatin, “Diğer” başlıklı manzumesiyle bu atamaya şöyle tarih düşürdü:

Harf-i mühmelle dedim târih-i ğarrâsın Fatîn
Cây-ı sadra verdi üç def’a Reşid Paşa sürûr [1268]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 158)

❖ **Zi’l-ka’de 1268 [Ağustos 1852]:**

Mehmet Emin Ali Paşa sadaret makamına getirildi. Ziver Paşa, “Târih-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı manzumesiyle; Şeref Hanım, “Târih-i Sadâret-i ‘Âli Paşa” başlıklı manzumesiyle; Fatin, “Hâlâ Makâm-ı Sadâretde Übbet ve İclâl Buyrılan Efendimiziñ Sadâretlerine Mısra’-ı Târihidir” başlıklı dizesiyle ve Şevki, “Berây-ı Dâmâd-ı Şehryârî Devletli Übbetli Mehmed ‘Alî Paşa” başlıklı manzumesiyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Hâriciyye nâzırı oldu sadâretle be-kâm
‘Âli Paşa buldu ‘âlî-câh ile zîbende fer [1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 640)

Ğubâr-ı pâyına ‘arza yazıp bir cevherîn târîh
Sezâ Paşa-yı ‘Âlî-nâmı etdi mühre hak şâyân [1268]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 152)

Mesned-i sadrı makarr eyledi ‘Âlî Paşa [1268]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 152)

Söyledim Şevkî bedîhî mısra’-ı târîhini

Aldı mührü sıhr-ı sultânî ‘Alî Paşa bu sâl [1268]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 615)

❖ **H.1268 [M.1852]:**

Sultan Abdülmecit’in Rodos ziyareti sırasında, damadı Fethi Paşa da adaya bir saat kulesi yaptırdı. Ziver Paşa, “Sâ’at Kulesi Târîhi” başlıklı manzumesiyle bunu şöyle anlatmaktaydı:

Eşref-i evkâtda ‘Abdü’l-mecîd Hâmî zihî
Eylemiş sâhib-i zamân-ı saltanat Rabb-ı mu’în

...

Çend-sâl akdem bu zibâ atayı teşrîfle
Edicek ihyâ ahâlî oldu cümle kâm-bîn

...

Vaktini bilmek için sükkân-ı belde ol müşîr
İşbu kulle üzre vaz’ etdi zihî sâ’at nevîn

...

Akdem olan makdem-i şâhâneniñ şükrânesi
Fethî Paşa kulle-i sâ’at binâ kıldı bihîn [1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2007, s. 637)

❖ **H.1268 [M.1852]:**

Nafi’nin *Kitâb-ı Nâfi’ü’l-âsâr Nevbâve-i Simârü’l-esmâr*’ı basıldı. Ziver Paşa, bir tarih manzumesiyle eserin takrizini yazdı:

Ma’ârif-zîb-i divân hazret-i Nâfi’ Efendidir
Zihî bu nüshayı nazm ile edip ‘âleme ihdâ

...

Kelîle nâmına olan kitâbîñ çok hikâyâtın
Hüner erbâbına kıldı cihânda nazm ile iş’âr

İki sâl akdemi görmüş idim ol nüsha te’lifin
O târîh üzre takrizinde târîh eyledim imlâ

...

Dedim takrîzi te’lif üzre Ziver iki kat târîh
Yazıla Nâfi’iñ manzûmesidir Nâfi’ü’l-Âsâr [1266+2=1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 608)

❖ **H.1268 [M.1852]:**

Mesnevi’nin basımı üzerine Ziver Paşa, “Mesnevî-i Şerifiñ Tab’ı Târîhi” başlıklı şiirinde şöyle tarih düşürdü:

Sâye-i kutb-ı cihânda bî-bedel
Tab’ olundu Mesnevî-i Ma’nevî [1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 636)

❖ **H.1268 [M.1852]:**

Ravzatü'l-Ahbâb basıldı. Ziver Paşa, “Târîh-i Tab’-ı Ravzatu’l-Ahbâb” başlıklı şiirinde bu basıma şu tarihi düşürdü:

Ravzatu’l-Ahbâb basıldı bu sa’d âvânda [1268]

Tab’ olundu Ravzatu’l-Ahbâb pek vâlâ esah [1268]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 639)

❖ **H.1268 [M.1852]:**

Divan’ını tertip eden Şevki, konuyla ilgili şu tarihi düşürdü:

Bu dîvân ehl-i ‘aşka şevk olsun ey fakîr Şevki

Denildi ism ü târihi meserret-nâme-i ‘uşşâk [1268]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 613)

❖ **Muharrem 1269 [Ekim 1852]:**

Damat Mehmet Ali Paşa sadrazamlığa getirildi. Ziver Paşa “Târîh-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı şiiriyle ve Şeref Hanım, “Diğer Târîh-i Sadâret-i ‘Alî Paşa” başlıklı şiiriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Bir gelir dehre vücûd-ı pâkiveş târihi de

Sadr-ı ‘âlî oldu sıhr-ı ‘Âlî-i şâh-ı zamân [1268+1=1269²¹]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 640)

Şeref tebşîr etdim ‘âleme târih-i cevherle

‘Âlî Paşaya kıldı mührünü şâh-ı zamân teslim [1269]

Şeref Hanım (Arslan, 2002, s. 152)

❖ **Ramazan 1269 [Haziran 1853]:**

Sultan Abdülmecit’in annesi Bezmialem Valide Sultan vefat etti. Şevki, “Serîr-ârâ-yı Şevket ‘Abdü’l-mecîd Hân Efendimiz Hazretlerinin Vâlîde-i Muhteremleri Vefâtına” başlıklı şiiriyle bu ölüme şöyle tarih düşürdü:

Şevkiyâ diñledi hayr du’â ile târihini

Kabrini Vâlîde Sultâna kıla Hak cennet [1269]

Şevki (Taşdelen, 2014, 711)

❖ **Muharrem 1270 [Ekim 1853]:**

Rusya’nın Kaynarca Antlaşması’nı bozup Eflak ve Boğdan’a girerek savaş ilan etmesiyle başlayan Kırım Savaşı’nın ilk zamanlarında (donanmanın batırıldığı Kasım 1853’teki Sinop Baskını’ndan hemen önce), Osmanlı ordusu Balkanlar’da başarılı olmuştu. Şair Nafi İffet, “Târîh Berây-ı²² Muzafferiyet Der-Ġazâ-yı Rusya” başlıklı şiirinde bunu anlatarak şu tarihi düşürdü:

Rusya bozdu ‘ahdini nakz etdi sulhuñ ‘akdini

Sevk etdi yer yer cündini açıldı bâb-ı ihtisâm

...

Tabur-ı Rus-ı kîne-cû oldu şikeste çün sebû²³

Her dâne gülle sû-be-sû sad gülleye verdi zihâm

²¹ 1269: 1268

²² Berây-ı: Berâ-yı

²³ Tabur-ı: Tâbûr-ı

Ehl-i hücum atdı kapak alındı çok top u kapak
Cümle ganâ'im bu siyâk oldu rehîn-i iğtinâm

...

Ġâzî-i sâhib-seyf ile târihe 'unvân-sâz olup
Kıldı musahhar düşmeni teshîr olur târih-i tâm [1270]

Nafi İffet (Gündüz, 2018, s. 350, 351)

❖ **Zî'l-hicce 1270 [Ağustos 1854]:**

Sultan Abdülmecit'in kızı Fatma Sultan ile Ali Galip Paşa evlendiler. Ziver Paşa, "Târih-i Sıhriyyet-i Şehryârî" başlıklı şiiriyle ve Şevki, "Târih-i 'Akd Berây-ı Devletli 'İsmetli Fâtıma Sultân Duhter-i Şâh-ı Cihân 'Abdü'l-mecid Hân" başlıklı şiiriyle bu izdivacı kutladılar:

'Akd olundu Fâtıma Sultân 'Alî Paşa için
Mecd ü sa'd ile zifâfi göstere Rabb-ı Mecid [1270]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 652)

Bâ-şeref bu dem olup Fâtıma Sultâna nikâh
Oldu dâmâd-ı şehensâh 'Alî Ġâlib Paşa [1270]

Şevki (Taşdelen, 2014, s. 685)

❖ **Rebî'ü'l-evvel 1271 [Kasım 1854]:**

Mustafa Reşit Paşa dördüncü kez sadaret makamına getirildi. Ziver Paşa, "Târih-i Sadâret-i 'Uzmâ" başlıklı şiiriyle; Fatin, başlıksız bir dizesiyle; Şefik, "Târih-i Sadâret-i Reşid Paşa" başlıklı şiiriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Ġurre-cûya rub'-ı meskûna Reşid Paşa ile
Buldu dört def'a vekâlet sadrı vâlâ zîb ü şân [1271]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 659)

Oldu dört def'a Reşid Paşa bi-hakkın sadra zeyn [1271]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 158)

Nâme-i fethe başa söyledi târih Şefik
Aldı mührü yine yümn ile Reşidü'l-vüzerâ [1271]

Şefik (Çapan, 2012, s. 77)

❖ **Ramazân 1271 [Mayıs 1855]:**

Mehmet Emin Ali Paşa ikinci kez sadrazamlığa getirildi. Ziver Paşa, "Târih-i Sadâret-i 'Uzmâ" başlıklı şiiriyle; Nafi İffet, "'Âlî Paşa Merhûmuñ Tekerrür-i Sadâretlerinde Târihdîr" başlıklı şiiriyle ve Fatin de "Diğer" başlıklı dizesiyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Üç aylarda çıkınca süllem-i sadra dedim târih
Şereflendi dü bâlâ bâb-ı 'âlî sadr-ı 'Âlîyle [1271]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 664)

Yegâne mısra'-ı bercestdir târihine Nâfi'
Yine Paşa-yı 'Âlî-kadre Hak câ eyledi sadrı [1271]

Nafi İffet (Gündüz, 2018, s. 358)

Mansib-ı sadra yine geldi müşîr-i 'Âlî [1271]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 152)

❖ **Zi'l-ka'de 1271 - Muharrem 1272 [Temmuz-Eylül 1855]:**

Sivastopol Rusya'dan alınarak aralarında Osmanlı'nın da bulunduğu müttefik güçlere geçti. Ziver Paşa, "Târîh-i Feth-i Sivastopol" başlıklı şiiriyle; Osman Nevres ve Şefik ise başlıksız şiirleriyle bu fethi şöyle tarih düşürdüler:

Alındı Sivastopol oldukda sene âhir
Uruldu ser-i Rusa kahr-ı feleğin mîhi

Şimden geri bak Zîver yüz gösterir envâ'ı
İhyâ-yı gâzâ-yı ekberdir sene târihi [1271]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 666)

Nakz-ı 'ahde saldı çün Rusiyayı câm-ı gürür
Sürdü at cevlângeh-i ısrâra keyf-i harbile

İngiliziyile Fransızlı dahi 'Osmânlıya
Söz verip kat' etdiler da'vâ-yı seyf-i harbile

İbtidâ Sivastopol teshîrine reh-yâb olup
Kıldılar hân-ı hisârın feth zayf-ı harbile

Top-ı kal'a-kûbu âteş-hîz edip lâ-yenkati'
Etdiler meştâsını temmûz sayf-ı harbile

Bende Nevres söyledim sâl-i zafer târihini
Kal'a-i Sivastopol alındı seyf-i harbile [1271]

Osman Nevres (Özgül, 2016, s. 419)

Cevherin târih dedim şâd olup ben de Şefik
'Âlem oldu şâdmân Sivastopol fethi ile [1272]

Şefik (Çapan, 2012, s. 75)

❖ **Receb 1272 [Mart 1856]:**

Rusya ile Osmanlı-İngiltere-Fransa üçlü ittifakı arasında Paris Barış Antlaşması imzalandı. Buna göre, Karadeniz tarafsız bir hâle gelecek ve ne Osmanlı Devleti ne de Rusya orada donanma bulunduracaktı. İki taraf birbirinden aldıkları yerleri geri verecek, Eflak ve Boğdan Avrupa devletlerinin kefilliği altında özerk olacaktı. Osmanlı bir Avrupa devleti sayılarak Avrupa hukukundan yararlanacak, toprak bütünlüğü büyük Avrupa devletlerinin kefilliği altında bulunacaktı. Ziver Paşa, "Târîh-i 'Akd-ı Musâlaha" ve Nafi İffet, "Der-'Akd-ı Sulh Bâ-Rusya Be-Vesâtât-ı Düvel-i Selâse" başlıklı şiirlerinde; Natıki, "Der-Târîh-i Sulh-ı 'Abdü'l-mecîd Hân" başlıklı şiirinde; Şefik ise başlıksız bir şiirinde bu barış antlaşmasından şöyle söz etmekteydiler:

Hazret-i şâh-ı zamân 'Abdü'l-mecîdi mecd ile
Eyleyip tavsîf ederler şânını a'lâ düvel

...

Ol şehenşâhın tamâmî-i mevâdd-ı mülkünü
Rusa rağmen etdiler akdem zihî da'vâ düvel

Sadr-ı ‘âlî şimdi ol da’vâya faysal verdirip
Kıldılar ol şehriyâra hidmet-i vâlâ düvel

Berd ile Moskov ‘adedde bir iken himmet edip
‘Ahd-i berdin etdiler Kaynarcanıñ imhâ düvel

Bend-i ‘ahdin ol şehe gösterdi düşmenlik edip
Ol sebepten etdiler Rus ile çok gavgâ düvel

Tuna boyunda muhârib olıcak ‘Osmâniyân
Taymis u Sen nehriveş kıldı vifâk icrâ düvel

...

Kilk-i târihim gibi Ziver dü şakk olsun ‘adû
Ola eyemen müjde sulhı eyledi imzâ düvel [1272]

Ziver Paşa (Aslan, 2009, s. 670)

Hâsılı Rusyanıñ açdığı harb u ihtişâm
Şân-ı devlet üzre oldu müntic-i ilzâm-ı sulh

...

Çıkdı üç devlet zebânından bu târih-i nefis
Himmet-i ‘Âlîdir el-hak bu salâh-ı ‘âm-ı sulh [1275-3=1272]

Nafi İffet (Gündüz, 2018, s. 352, 353)

Vâkı’â kıldı müşîrân-ı kirâmı çokca harb
Müddet-i cengin zamânı kaplamıştır üç yılı

...

Nâtıkâ târih-i tâm etdin bu dem sultân için
Sulh-ı sultâna muvâfık oldu devletler ‘âlî [1272]

Natki (Zilif, 2019, s. 174, 175)

Kabûl-ı sulh kıldı devlet-i Rusiya âhiren²⁴
İki yıldır muhârib idi ‘âlemde tamâm oldu

Fransız İngiliz Sardunya İsveç işbu dört devlet
Olup İslâm ile bir rub’-ı meskûnda be-nâm oldu²⁵

Tavassut etdi Nemçe emr-i sulha hayr-hâhâne
Anıñ da ortalıkda sa’yi makbûl-ı enâm oldu

Kral-ı Rus daldı bu haberle bahr-ı efkâra
Akan sular durur gördü bu re’ye gayrı râm oldu

Peyâm-ı sulh alındı telğrafla vakt-i eşrefde
Cihân işbu sefer yer yer bu güne şâd-kâm oldu

...

²⁴ Rusiya âhiren: Rusya âhir

²⁵ rub’-ı: reb’-i

Kazanmaz mı o devletler de öyle nâm u şân artık
Ki anlar bu sefer dünyâya bâdî-i nizâm oldu

...

Meseldir olmaz eski dost düşmân bilmiş ol şimdi
Biraz gavgâ ile Moskov yine dost-ı müdâm oldu

...

Baş egdi imparator emr-i teklîfe dedim târîh
Bırakıp Rus bu 'âlemler harbi sulh-ı 'âm oldu [1272]

Şefik (Çapan, 2012, s. 76)

❖ **Rebî'ü'l-âhir 1273 [Kasım 1856]:**

Mustafa Reşit Paşa beşinci kez sadâret makamına getirildi. Ziver Paşa, "Târîh-i Sadâret-i 'Uzmâ" başlıklı şiiriyle; Hilmi, "Târîh Berây-ı Sadâret-i Reşid Paşa" başlıklı şiiriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Bu târîh oldu Ziver penc dirhem seng-i cevherveş
Bakın verdi zihî fer sadra beş def'a Reşid Paşa [1273]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 681)

Hezârân şevk ile târîh-i tâmin söylesem Hilmi
Zihî mecd-âsaf-ı 'Abdü'l-mecîd oldu Reşid Paşa [1273]

Hilmi (Üstünova, 1993, s. 138)

❖ **H.1273 [M.1856]:**

Sultan Abdülmecit'in yaptırdığı üç ambarlı gemi denize indirildi. Şair Hilmi, "Târîh Berây-ı Nüzûl-Kerden-i Üç Anbarlı" başlıklı şiirinde buna şöyle tarih düşürdü:

Tâm-ı târihini neşr etdi cihâna Hilmi
Yâver ola bu üç anbarlıya emn-i tevfiğ [1273]

Hilmi (Üstünova, 1993, s. 143)

❖ **H.1273 [M.1856]:**

Yusuf Kamil Paşa ikinci kez Meclis-i Ahkâm başkanlığına getirildi. Şair devlet adamı Ziver Paşa, "Târîh-i Riyâset-i Meclis-i Ahkâm" başlıklı şiiriyle bu atamaya şu tarihi düşürdü:

Sâniyen oldu re'îs-i Ahkâm
Yümn ile hazret-i Kâmil Paşa

...

Oldu bak Meclis-i Ahkâma re'îs
Ola es'ad yine Kâmil Paşa [1273]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 688)

❖ **H.1273 [M.1856]:**

Nafi'nin *Mahzen-i Esrâr-ı Şi'r* adlı kitabı basıldı. Ziver Paşa, "Nâfi Efendi Hazretleriniñ Fenn-i 'Arûzdan Mahzen-i Esrâr Nâmıyla Te'lif Buyurmuş Oldukları Kitâb Takrîzidir" başlıklı şiiriyle bu esere tarih manzumesiyle bir takriz yazdı:

İşte bak fenn-i 'arûz üzre kitâb
Eyledi te'lif bir sâhib-nikât

Ya'nî bu nef'-i cenâb-ı Nâfi'i
Bi-riyâ tahsîn eder ehl-i sikât

...
Cevher-i elfâz-ı nazma vezn ile
Vaz'-ı kîrât eyledi ol hoş-sıfât

...
Mahzen-i Esrâr nâmın vaz' edip
Ziver oldu nüsha-i şöhet-simât

Mahzen-i Esrâr oku târihidir [1276-3= 1273²⁶]
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 669)

❖ **H.1273 [M.1856]:**

Rüşti'nin yazdığı ve ilk Türkçe alfabe kitabı olan *Nuhbetü'l-Etfâl* basıldı. Ziver Paşa, bu eser için bir tarih manzumesiyle takriz kaleme aldı:

Eyledi Rüşdî Efendi kim bu zibâ nüshayı
Cümleten etfâle nev-ta'lîm için ihdâ bihî

Cevherin târih oldu Ziverâ takrizine
Tab' olundu Nuhbetü'l-Etfâl sıbyâna zihî [1273]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 680)

❖ **H.1273 [M.1856]:**

Şevket Mehmet'in Farsça yazdığı *Kitâb-ı Sünbülîstân* basıldı. Ziver Paşa, bu eser için bir tarih manzumesiyle takriz kaleme aldı:

Gülistân-ı ma'ârifdir bahâristân-ı hikmetdir
Zebân-ı Fârsîde bu Kitâb-ı Sünbülîstân hâ

Muvaffak olıcak Şevket Efendi anı te'lîfe
Zihî mülk-i hünerde şevketâne oldu nâm-ârâ

Güher-pîrâ-yı takrîz oldu Ziver cevherin târih
Kitâb-ı Sünbülîstân ile şâd oldu dil-i ma'nâ [1274]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 692)

❖ **Muharrem 1274 [Ağustos 1857]:**

Fuat Paşa ikinci kez Meclis-i Ali-i Tanzimat başkanlığına getirildi. Şair devlet adamlarından Fazıl Paşa, “Târîh Berây-ı Riyâset-i Meclis-i Tanzîmât” başlıklı şiiriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdü:

Yazıldı sâl ü mansıbla bu mısra'da iki târih
Fu'âd Paşa ile aldı şeref Cem-câh-ı Tanzîmât [1274]

Fazıl Paşa (Duman, 2005, s. 122)

❖ **Cemâziye'l-âhir 1274 [Ocak 1858]:**

Mehmet Emin Ali Paşa üçüncü kez sadrazamlığa getirildi. Ziver Paşa, “Târîh-i Sadâret-i 'Uzmâ” ve Salih Faik, “‘Âli Paşanın Üçüncü Def'ada Vâki'-i Sadâretine” başlıklı şiirleriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Bihîn pîrâye-i vefk-i müselles tarh-ı sadr oldu [1274]

²⁶ 1273: 1272

Şeref-zîb-i sadâkat ile üç kerre Emîn Paşa [1274]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 695)

Hemân-dem ben de bu târihi Fâ'ik eyledim takdîm

Üçüncü def'asıdır sadr-ı 'Âlide olur 'âlî

Salih Faik (Kalço, 2019, s. 236)

❖ **H.1275 [M.1858]:**

Senih Divanı basıldı. Fatin, bu divanın basımı için şu tarih manzumesini yazdı:

Fatîn 'arz eyledim târih-i matbû'ın fakîrâne

Senîh-i nükte-fermânîñ güzel basıldı dîvânı [1275]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 176)

❖ **Cemâziye'l-âhir 1276 [Aralık 1859]:**

Mehmet Rüşdü Paşa sadaret makamına getirildi. Ziver Paşa, “Târih-i Sadâret-i ‘Uzmâ” başlıklı şiiriyle; Fazıl Paşa, “Târih Berây-ı Sadâret” başlıklı şiiriyle bu atamaya şöyle tarih düşürdüler:

Muhammed Rüşdü Paşa geldi sadra [1276]

Sühûlet vere her kârına Allâh [1276]

Ziver Paşa (Arslan, 2009, s. 714)

Söyledi ashâb-ı seyf ü hâme târih Fâzılâ

Rüşdü Paşaya bu câ mühr ile oldu pek sezâ [1276]

Fazıl Paşa (Duman, 2005, s. 139)

❖ **H.1276 [M.1860]:**

Ragıp Mehmet Paşa'nın *Divan*'ı basıldı. Fatin, bu divanın basımı için bir tarih manzumesi yazdı:

Ma'ârifdân-ı Nüreddîn Paşa-yı mufahham kim

Odur sınıf-ı kibârîñ nükte-fermâ şefkat-âyîni

Pek a'lâ vâlid-i zî-şânîñ basdırdı dîvânın

N'ola şâ'irler andan öğrenirse fenn-i tedvîni

'Aceb mi vâlid-i hakkında dense Râğıb-ı Sâni

Bulup derc eylemiş dîvânına bunca mezâmîni

Sezâdır vezn olunsa dâne-i gevherle târihi

Basıldı pür-ma'ârif Râğıbın Dîvân-ı rengîni [1276]

Fatin (Erdoğan, 2007, s. 172)

❖ **Zi'l-hicce 1277 [Haziran 1861]:**

Sultan Abdülmecit vefat etti. Şair Nafi İffet, “Firdevs-Âşiyân ‘Abdü'l-Mecîd Hân Hazretleriñ Vukû'-ı İrtihâlleriyle Cennet-Mekân ‘Abdü'l-'Azîz Hân Hazretleriñ Cülûs-ı Hümâyûnları Târihidir” başlıklı şiirinde şöyle tarih düşürdü:

Bekâya irtihâli hazret-i 'Abdü'l-mecîd Hânîñ

Bırakmışdı derûn-ı 'âleme bir nâr-ı gümrâhi

...

Budur dâb-ı du'âda Nâfi'â târih-i mergûbu

'Azîz etsin cenâb-ı Hak şehe 'âlî-i nev-câhı [1277]

Nafi İffet (Gündüz, 2018, s. 373)

Sonuç

Sultan Abdülmecit devrinin kronolojik seyrini, dönemin edebiyat dünyasından ulaşılabildiğimiz divanlardaki tarih manzumelerine yansıyanlar üzerinden takip ettiğimiz bu makalede elde ettiğimiz veriler şöyledir:

- Leyla Hanım'ın iki, Şeref Hanım'ın sekiz, Ziver Paşa'nın yetmiş beş, Ferdi'nin iki, Fatin'in on üç, Şevki'nin yirmi üç, Fazıl Paşa'nın dört, Meşhuri'nin iki, Raculi'nin bir, Şefik'in altı, Tırnakçızade Ziver'in bir, Şakir'in bir, Bursalı İffet'in bir, Sermet'in iki, Nafi'nin üç, Ahmet Cevdet Paşa'nın beş, Zaik'in dört, Raşit'in iki, Hilmi'nin iki, Eşref Paşa'nın bir, Osman Nevres'in bir, Natıki'nin üç, Akif Paşa'nın bir, Nafi İffet'in dört, Salih Faik'in bir olmak üzere klasik Türk şiirinin yirmi beş şairinin divanındaki yüz altmış sekiz tarih manzumesi bu çalışmaya malzeme sunmuştur. Sayısal olarak en fazla şiir Ziver Paşa'ya aittir. Özellikle devrin 'şair' devlet adamlarının kendi zamanlarında vuku bulan kimi olayları tarih manzumeleriyle 'arşivlemeleri' de, böyle bir çalışmaya sundukları katkı açısından dikkat çekicidir.

- Sultan Abdülmecit'in H.1255'te hükümdar olmasını çağın edebiyat dünyasından on bir şair kutlayarak on dört tarih manzumesi yazmışlardır. Bahsi geçen metinlerde; padişahın talih, şan ve şerefle tahta çıktığı vurgulanmaktadır.

- Osmanlı tarihinde Batılılaşma'nın ilk adımı kabul edilen Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile askerî alanda getirilen yeni düzenlemeler, bir şairin tarih manzumesinde oldukça detaylı bir biçimde işlenmektedir.

- Devlet idaresindeki atamalar üzerine yazılan tarih manzumelerinden atamanın hangi mesleklere olduğu, kaçınıcı kez yapıldığı anlaşılmaktadır. Sadaret atamalarında Hüsvrev Paşa için bir şairin bir şiiri, üçüncü dördüncü ve beşinci kez atanan Rauf Paşa için iki şairin beş şiiri, ikinci kez atanan İzzet Paşa için iki şairin birer şiiri, birinci ikinci üçüncü dördüncü ve beşinci kez atanan Mustafa Reşit Paşa için sekiz şairin on iki şiiri, İbrahim Sarım Paşa için üç şairin birer şiiri, birinci ikinci ve üçüncü kez atanan Mehmet Emin Ali Paşa için beş şairin altı şiiri, Mehmet Ali Paşa için iki şairin birer şiiri, Mehmet Rüşti Paşa için iki şairin birer şiiri vardır. Yusuf Kâmil Paşa'nın ikinci kez Meclis-i Ahkâm başkanlığına getirilmesi, bir şairin tarih manzumesinde geçmektedir. Fuat Paşa'nın ikinci kez Meclis-i Âli-i Tanzimat başkanlığına getirilmesi ise, bir şairin tarih manzumesinde anlatılmaktadır.

- Fetihler, barış antlaşmaları, savaşlar hakkında yazılan bazı tarih manzumeleri mevcuttur. Osmanlı-Mısır savaşını sonlandıran Londra Antlaşması ve Osmanlı donanmasının beş ay sonra Mısır'dan ayrılması, iki şairin ikişer şiirinde yer bulmuştur. Londra Antlaşması'ndaki başarısı nedeniyle, Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa'ya imtiyaz nişanı verildiği de, bir şairin ilgili tarih manzumesinden anlaşılmaktadır. Paris Barış Antlaşması, dört şairin birer tarih manzumesine konu olmuştur. Akka'nın fethi için iki şairin birer şiiri, Sivastopol'un fethi için üç şairin birer şiiri vardır. Kaynarca Antlaşması'nı bozup Eflak ve Boğdan'a girerek savaş ilan eden Rusya'nın Baltık ve Pasifik'teki limanlarını topa tutan Osmanlı donanmasına dair bir şairin tarih manzumesi vardır.

- Hanedan mensuplarının doğumları, okula başlama törenleri, sünnet merasimleri, evlilikleri ve ölümlerine dair tarih manzumeleri vardır. Sultan Abdülmecit'in kızları Mevhibe Sultan, Fatma Sultan, Cemile Sultan, Münire Sultan, Sabiha Sultan ve Behice Sultan'ın doğumlarını kutlamak için yedi şairin on beş şiiri; oğulları şehzade Murat (V. Murat), şehzade Abdülhamit (II. Abdülhamit) ve şehzade Mehmet Reşat'ın (V. Mehmet) doğumlarını kutlamak için sekiz şairin birer şiiri bulunmaktadır. Çocukların okula başlama törenleri için dört, sünnet merasimleri için üç

tarikh manzumesi vardır. İki tarih manzumesinde ise, hem okula başlama hem de sünnetin tek metin halinde anlatıldığı görülmektedir. Fatma Sultan'ın Ali Galip Paşa ile evlenmesi, üç şairin dört tarih manzumesinde dile getirilirken damada müşirlik rütbesinin verildiği de belirtilmektedir. Sultan Abdülmecit'in annesi Bezmialem Valide Sultan'ın vefatı dolayısıyla bir şairin yazdığı bir tarih manzumesi vardır.

- İstanbul'da Kabataş limanının yapılması ve bu vesileyle kıyı yolunun yeniden düzenlenmesi hakkında bir şairin iki tarih manzumesi bulunmaktadır. Her iki şiirde de ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Örneğin, Kabataş lodos fırtınasından çok etkilendiğinden dolayı böyle havalarda kayıkların sahile yanaşabilmeleri için kesme taştan bir barınak yapılmıştır. Kabataş limanının inşası vesilesiyle Sultan Abdülmecit H.1267 tarihli bir anı taşı diktirmiştir. Bu taşın her iki yüzündeki kitabe metni de Ziver Paşa'ya aittir ve şairin kendi divanında da yer almaktadır.

- Gemilerin denize indirilme merasimlerine üç şairin değindiği görülmektedir. Beş vapur, bir fırkateyn ve üç ambarlı bir geminin törenle denize indirildiği beş tarih manzumesinde geçmektedir. Hatta bunlardan dördünün adı da verilmektedir: Eser-i Hayr, Fazl-ı İlah, Sâ'ik-i Şâdi, Feyz-i Bârî. Bahsi geçen gemilerden biri (Fazl-ı İlah), mühimmatı boşaltılıp onarılarak yenilendikten sonra denize indirilmiştir.

- Saat kuleleri XIX. yüzyılda hayli fazladır ve çoğu kaynaktan II. Abdülhamit dönemi ile (özellikle İzmir Saat Kulesi) ilişkilendirilir. Oysa incelenen tarih manzumeleri göstermektedir ki, Sultan Abdülmecit devrinde de saat kuleleri inşa edilmiştir. Nitekim bunlardan biri, padişahın Rodos ziyareti sırasında damadı Fethi Paşa tarafından adaya yaptırılan saat kulesidir.

- Abdülmecit Han döneminde hangi mimari yapıların inşa ve yeniden inşa edildiğine dair divanlarda pek çok tarih manzumesi bulunmaktadır. Yaklaşık 10 yıl kadar önce, şiir ve mimari ilişkisi bağlamında ve İstanbul özelinde tüm XIX. yüzyılı içine alan bir kitap çalışmasıyla bu konuyu ele almıştık. Burada ise, makalenin sınırları gereği, örneklerin hepsini almak yerine en çok geçenleri alıntılдық. Ankara ve Bursa'dan da birer örnek seçtik. Fabrika, çeşme, muvakkithane, hastane, köprü, cami, vali konağı gibi örnekler, yapı çeşitliliği açısından dikkate değerdir. Var olan bazı yapıların geniş çaplı onarımdan geçtiği, şiirlere yansıyan bir başka unsurdur. Yedi tarih manzumesi ise, söz konusu mimari yapıların kitabelerini yazan şairlerin bu şiirlerini divanlarına da aldıklarına işaret etmektedir.

- Bir şairin bir tarih manzumesinden anlaşılmaktadır ki, o dönemde kâğıt imalatı da yapılmaktadır.

- Devrin yayın dünyasında basımı yapılan bazı kitapların aynı zamanda kimi tarih manzumelerinde de dile getirildiği görülmektedir. Söz konusu şiirlerde; dil ve edebiyat alanından (divan, mesnevi ve mesnevi şerhi, tezkire tercümesi, alfabe kitabı, konuşma kılavuzu) on dört, edebiyat dışından (mantık, adap, muhadarât, astronomi, din) ise altı eserin adı geçmektedir. Bahsi geçen eserlerin hangi dilde yazıldığı (Türkçe, Farsça, Arapça) üç tarih manzumesinde bildirilmektedir. Edebiyat alanındaki bazı eserlere takrizlerin kaleme alındığı, beş tarih manzumesinden öğrenilmektedir. Biri edebiyat, dördü edebiyat dışı beş eserle ilgili beş tarih manzumesinde ise, kitap yazımına dair hattatlık faaliyetlerinin varlığından haberdar olunmaktadır.

- Devrin kadın şairlerinden Leyla Hanım'ın vefatına dair biri kadın iki şairin iki tarih manzumesi vardır.

- Sultan Abdülmecit'in H.1277'de vefatı dolayısıyla bir şairin tarih manzumesi mevcuttur.

Yukarıdaki veriler bize göstermektedir ki; kaynaklarıyla çok iyi bilinen XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi, çağın edebiyatı izleğinde de okunabilmektedir. Sultan Abdülmecit zamanındaki kimi olayları, aynı devrin tarih manzumeleri üzerinden takip edebilmekteyiz. Söz konusu şiirlerin hafızası -geçmişin bir temsili gibi- belli konuların ve kavramların şiir üzerinden nasıl kodlandığını, kültürel mirasın şiir üzerinden nasıl yapılandırıldığını göstermektedir. Bu öyle bir bellektir ki; hem bilgiye ulaşmak için disiplinlerarası bir araçtır, hem de neyin nasıl anımsadığının ve/veya anımsamadığının - iktidar olgusu bağlamında- klasik şiirin dinamik yapısına göre belirlendiği bir araştırma nesnesidir. Dolayısıyla Sultan Abdülmecit'in tahta çıkışından itibaren, zamanın askerî-siyasi-kültürel-edebî gelişmeleri ve buna karşılık klasik şiirin karakteri düşünüldüğünde, çağın tarih manzumelerine yansıyanlar kadar yansımayanlar da nedenleri üzerinden her daim yoruma ve değerlendirmeye açıktır. Şiirin belleğindeki birer kaynak olarak tarihî verileri desteklediği gibi, şiir üzerinden inşa edilenler de şiirsel belleği bir kılavuz yapmaktadır.

Kaynakça

- Arslan, M. (2002). *Şeref Hanım divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, M. (2003). *Leylâ Hanım divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, M. (2009). *Bursalı İffet divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, M. (2009). *Zîver Paşa divân ve münşe'ât*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Atik, A. (2016). *Müderrişzâde Sadullah İzzet divanı*. İstanbul: Simurg.
- Aydemir, Y. ve Çeltik, H. (2009). *Meşhurî divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çapan, P. (2012). Şefik Divanı Örneğinde Manzum Tarih Düşürme Geleneği. *Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji sempozyumu (20-21 Ekim 2011) bildirileri* içinde (s. 69-85). Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları.
- Çetin, K. (2006). *Râşid ve Divan'ı inceleme – tenkitli metin*. (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Duman, M. A. (2005). *Fâzıl divanı (transkripsiyonlu metin – inceleme)* (Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Edebali, Z. (2023). *Tırnakçızâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey divanı (inceleme-metin)* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Eldem, E. (2021). L'édit des Tanzimat (1839): une relecture. *Turcica*, 52, 201-307. <https://doi.org/10.2143/TURC.52.0.3289811>
- Erdoğan, K. (2002). Edebi eserlerden tarih belgesi olarak yararlanma: Divanlardaki tarih manzumeleri. *Türkler* (C. 11, s. 708-717) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdoğan, M. (2007). *Fatîn divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Erol, C. (1995). *Muhammed Şâkir Efendi hayatı eserleri ve Enisü'l-Uşşâk adlı divanı*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, E. (2018). *Abdünnâfi' İffet Efendi ve divanı (inceleme-metin)*. (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- İnalçık, H. (2011). Tanzimat nedir? H. İnalçık ve M. Seyitdanlıoğlu (Ed.), *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde (s. 31-56). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Karakaş, E. (2008). *Raculî hayatı, edebi kişiliği ve divanı* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Karakoyun, E. (2007). *Zaik divanı (metin 1b-65a)* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı tarihi: Nizam-ı cedid ve Tanzimat devirleri (1789-1856)*. C. 5. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid. *TDV İslâm ansiklopedisi* (C. 1, s. 259-263) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Memiş, N. (2008). *Ferdî Abdullah Efendi ve divanı (inceleme-metin)*. (Yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Ortaylı, İ. (2005). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özen, V. (2010). *Nâfi' divanı - inceleme, transkripsiyonlu metin*. (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özgül, M. K. (2016). *Şiirin hazanında gazel dökenler – IV Osman Nevres Efendi*. İstanbul: Kitabevi.
- Öztekin, Ö. (2016). *XIX. yüzyılda İstanbul: Kent mimarisini şiir üzerinden okumak*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1994). Abdülmecid. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (C. 1, s. 45-48) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tanrıbuyurdu, G. (2006). *Eşref Paşa divanı (inceleme, transkripsiyonlu metin, nesre çeviri)*. (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Taşdelen, İ. (2014). *Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî divanı (transkripsiyonlu metin ve sadeleştirme)*. (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Unat, F. R. (1994). *Hicrî tarihleri miladî tarihlere çevirme kılavuzu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üstünova, K. (1993). *Hilmi divanı*. (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yıldıran, M. (1994). *Ahmed Cevdet Paşa hayatı eserleri ve divânçe-i Cevdet*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, S. (2002). *Sermed divanı (inceleme-metin)*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zilif, T. (2019). *Dursun Ahmed Natkî divanı: inceleme – metin*. (Yüksek lisans tezi). Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.